

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné výchovy

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Pohyb a tanec jako fenomény (nejen)
ve výtvarné výchově**

**Movement and dance as phenomenons (not only) in art
education**

Pavλίna Vejnarová
3. ročník, prezenční studium
specializace v pedagogice,
Čj-Vv
duben 2011

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Jan Šmíd, PhD.
Konzultant: doc. ak. mal. Jaroslav Dvořák

Souhlasím s tím, že s výsledky mé bakalářské práce může být naloženo podle uvážení vedoucího bakalářské práce a vedoucího katedry. V případě publikace budu uvedena jako autor.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

Prohlašuji, že odevzdaná elektronická verze BP je identická s její tištěnou podobou.

V Praze, dne 1. dubna 2011

Touto cestou bych chtěla poděkovat panu PhDr. Janu Šmídovi, PhD a doc. ak. mal. Jaroslavu Dvořákovi za odborné rady a konzultace při zpracování mé bakalářské práce.

Vejnarová, P.: **Pohyb a tanec jako fenomény (nejen) ve výtvarné výchově**/ Bakalářská práce/ Praha 2011 – Univerzita Karlova, pedagogická fakulta, katedra výtvarné výchovy

Anotace

Tématem bakalářské práce „Pohyb a tanec jako fenomény (nejen) ve výtvarné výchově“ je analýza pohybu, tance, těla jako výrazového prostředku. Práce se zabývá taneční historií a různými druhy tance, pozornost se věnuje úloze tance ve výtvarné výchově a pedagogickému využití tohoto problému. Téma je doplněno vlastní tvorbou – malířskou a fotografickou. V práci jsou využity odborné publikace o daném tématu.

Klíčová slova:

Pohyb, tanec, tělo, druhy tanců, taneční historie, tanec ve výtvarné výchově a umění

Vejnarová, P.: **The movement and dance as a phenomenon (not only) in art education**/ Bachelor thesis/ Prague 2011 – Charles University, Faculty of Education, Department of Art Education

Abstract

The theme of the bachelor thesis "The movement and dance as a phenomenon (not only) in art education" is the analysis of movement, dance, body as a means of expression. The thesis deals with the history of dance and various types of dance, focusing on the role of dance in art education and the pedagogic use of this problem. The theme is supplemented by my own creation - painting and photography. In the thesis there are used professional publications about the given topic.

Keywords:

Movement, dance, body, types of dances, dance history, dance in art

Obsah

ÚVOD	6
I. TEORETICKÁ ČÁST	7
1. FENOMÉN	8
1. 1 <i>O fenoménu obecně</i>	8
1. 2 <i>Fenomenologie pohybu</i>	8
2. POHYB.....	9
2. 1 <i>O pohybu obecně</i>	9
2. 2 <i>Pohyb lidského těla</i>	9
2. 3 <i>Pohyb, tělo, tanec jako výrazový prostředek</i>	10
3. TANEC	12
3. 1 <i>O tanci obecně</i>	12
3. 2 <i>Tanec a já</i>	15
3. 3 <i>Druhy tance a jejich historie</i>	18
3. 3. 1 <i>Lidový tanec</i>	18
3. 3. 2 <i>Klasický tanec</i>	18
3. 3. 3 <i>Moderní tanec</i>	19
3. 3. 4 <i>Jazzový tanec</i>	20
3. 3. 5 <i>Společenský tanec</i>	21
3. 3. 6 <i>Současné taneční styly</i>	21
4. TĚLO, POHYB A TANEC VE VÝTVARNÉM UMĚNÍ	23
4. 1 <i>Impresionismus a postimpresionismus</i>	24
4. 2 <i>Symbolismus, secese, expresionismus</i>	26
4. 3 <i>Kubismus a futurismus</i>	27
4. 4 <i>Fauvismus</i>	29
4. 5 <i>Modernismus USA</i>	30
4. 6 <i>Skupiny „Die Brücke“, „Der Blaue Reiter“ a „De Stijl“</i>	30
4. 7 <i>Akční malba</i>	33
4. 8 <i>Přímá spolupráce výtvarných umělců s tanečními</i>	34
II. PEDAGOGICKÁ ČÁST	35
5. PROJEKT: POHYB ČLOVĚKA, TANEC	36
5. 1 <i>téma: Poznej sám sebe (proporce lidského těla)</i>	37
5. 2 <i>téma: Pohyblivý panák</i>	40
5. 3 <i>téma: Na chvíli animátorem... (film, základy animace)</i>	43
5. 4 <i>téma: Jak by mohl obraz pokračovat?</i>	46
5. 5 <i>téma: Hra na abstraktního malíře</i>	48
5. 6 <i>téma: Akce pohybu</i>	50
5. 7 <i>téma: Můj taneční plakát</i>	52
III. VÝTVARNÁ ČÁST	54
6. VLASTNÍ TVORBA	55
6. 1 <i>Malba</i>	55
6. 2 <i>Fotografie</i>	60
6. 2. 1 <i>Taneční představení</i>	60
6. 2. 2 <i>Pedagogická činnost</i>	65
ZÁVĚR	67
SEZNAM LITERATURY	68

Úvod

Pohyb a tanec zaujímají významné místo v životě člověka, a to již od samotného počátku lidské existence.

Pohyb je přítomný v přírodě všude kolem nás. Lidský pohyb je umožněn pomocí výrazového prostředku - těla, probíhá v čase a v prostoru určitou silou. Je syntézou složky rytmické, prostorové a dynamické. Pohyb a tanec jsou v úzkém spojení. Tanec je však umění. Díky němu se dají vyjadřovat nálady, city, emoce, to vše většinou za doprovodu hudby.

Toto téma jsem si vybrala, neboť tanec, pohyb je mi nesmírně blízký. Věnuji se mu, dá se říct, celý svůj dosavadní život, a to nejen po praktické stránce - tancuji již od svého raného mládí, ale i po stránce didaktické - věnuji se trenérské činnosti od svých patnácti let. Rozhodla jsem se tedy tanec prozkoumat i po stránce výtvarné. Zajímá mě propojení krásy tanečního umění s uměním výtvarným.

Práce je rozdělena do tří částí. První částí je část teoretická, ve které se zabývám pohybem v širším slova smyslu, lidským pohybem, tancem, tancem v mém životě, dále rozdělením tanců a s nimi související historií. Větší část také věnuji výtvarným umělcům, kteří se tancem zabývali ve svých obrazech, kteří byli uchvázeni tanečnicemi a kteří přímo spolupracovali s tanečními mistry při tvorbě výtvarných scén.

Druhou částí je část pedagogická. Zde jsem vytvořila projekt „Pohyb člověka, tanec“. Snažila jsem se uchopit daný problém tak, abych vytvořila posloupnost, navazující řadu jednotlivých témat od „nejjednodušších“ problémů (proporce lidského těla, funkčnost,...) až po nejsložitější (abstrakce pohybu, aplikace v užitém umění). Projekt je určen pro studenty ve věku patnácti až sedmnácti let.

Třetí část, výtvarná, je tvořena vlastní fotografickou a malířskou tvorbou. U fotografií jsem se snažila postihnout onu podstatu pohybu, zachytit právě probíhající pohyb, proto volím schválně rozmazané „pohybové“ fotografie. Některé malby vycházejí z fotografie a jiné zachycují rozfázovanost jednotlivého pohybu. Všechny jsou malované olejovými barvami.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Fenomén

1. 1 O fenoménu obecně

Fenomén je v běžné řeči nějaký mimořádný zjev, také člověk neobyčejně vynikající v určitém směru. Fenomén je to, co se člověku jeví; může jít o skutečnost, či klam.

Coreth uvádí, že se jedná o jevy, v nichž prožíváme a chápeme sami sebe. Přitom je třeba uvážit, že podstata se projevuje v činnosti. Základním fenoménem je tedy činnost jako aktivní seberealizace, v níž se projevuje, a díky které se tato podstata rozvíjí.

„Fenomén, ať jakéhokoliv druhu, je však dán jen tím, že si ho uvědomuji, že se dostává do světla mého vědomí.“ (Coreth, 1994, str. 16)

1. 2 Fenomenologie pohybu

Pohyb a fenomén pohybu jsou dva různé pojmy. *„Pohyb může být jakýkoli myšlený či vnímaný jednotlivý výraz pohybu, ale fenomén pohybu je eidos pohybu, tedy vstup do zjevu. Vznik a zánik, zvětšování a zmenšování, změna a nesení jsou čtyři známé aristotelské pohyby, všechny v sobě obsahují invariant vstupu do zjevu. O ten jde v myšlení, ve smyslovém vnímání i ve fantazii. Pohyb je především vstup do zjevu, je zjevováním fenomenalizací. (Hogenová, 2005, str. 71-72)* Je tedy důležité to, co se nepohybuje samo, pozadí, na kterém se věc ukazuje, vstupuje do zjevu.

„Naše existence je toho druhu, že pohyb k ní nejen bytostně náleží, nýbrž celou svou povahou je pohybem.“ (Patočka, 1980, str.65) Patočka rozlišuje celkové pohyby do pohybů dílčích, jimiž jsou jedinečné akty.

„Pohyb je založen v možnosti odlišit urimpresi od retence.“ (Hogenová, 2006, str. 30) Retence, podržení minulého, se neztrácí, vstupuje do procesu variovaním s ostatními podobnými retencemi a výsledkem je vlastně protence. *„Všechny retence, jež vstoupily do protencí po syntézách s ostatními tvoří základ tělesné „inteligence“, talentu, tělesné kreativity“ (Hogenová, 2006, str. 32)*

„Pohyb člověka není jen tělesný, či duševní, je vždy obojím.“ (Hogenová, 2006, str. 34) Tanečníci, sportovci tudíž nepečují jen o své tělo, ale také o svou duši. Vše je v jednom celku. Pohyb je životem samým a sportovní či taneční pohyb je pouhou částí tohoto životního pohybu.

2. Pohyb

2.1 O pohybu obecně

Pohyb jako takový je životním předpokladem, stojí v samotných ontologických základech života. Ačkoli si to neuvědomujeme, nachází se všude kolem nás. Kdyby nebylo pohybu, život nevznikne, nevyvine se a ani neexistuje. *Vždyť samotné početí člověka předpokládá pohyb hned několikery: totiž pohyb jako pohnutku, pohyb milostný a biologickou pohyblivost části organismu, bez níž lze jen těžko založit další život.*

A tak pohyb vždy stojí na počátku. Jako takový se stává sledovaným fenoménem snad ve všech vědních oborech, ve všech oborech lidské činnosti a zájmu. V některých je jen více tematizován oproti jiným.“ (Hogenová, 2005, str. 99)

V pohybu je vždy nejdůležitější to, čemu staří Řekové říkali „hú heneka,“ tj. kvůli čemu se toto zjevování děje. Tímto „kvůli čemu“ ale nemyslíme jen cíl pohybu, ale to, skrze co má jednání smysl. Co otvírá možnost pohybu jakožto vstupu do zjevu, tj. patří sem nejen telos (účel, cíl pohybu), ale i to, co vede ke zjevování, co vede k pohybu, tj. dynamis (možnost), arché (počátek pohybu).“ (Hogenová, 2005, str.69)

2.2 Pohyb lidského těla

„Lidský pohyb není možno chápat jen mechanicky, fyzikálně a chemicky, ale i dějinně, společensky a duchovně. Každý vstup do zjevu je vlastně pohybem, je změnou, je projevem pohybu.“ (Hogenová, 2002, str. 39.)

„Abychom se mohli pohybovat, stačí nám podvědomé tělesné schéma se svou intencionální výbavou. Pohyb a vnímání tvoří celek.“ K pohybu potřebujeme naše tělo, které se stává prostředkem komunikace se světem.“ (Hogenová, 2002, 46 - 47)

Pohyb a tělo mají blízký vztah, patří k sobě.

Příčinou každého pohybu v lidském těle je nějaká síla. Síly, které se uplatňují při tělesných pohybech, lze rozdělit na vnitřní a vnější. *„Nejdůležitější vnitřní silou je síla svalová, která je také jediným aktivním činitelem pohybu v našem těle.“* (Čermák, 2006, str.23) Vnitřní síly však nemohou vytvořit pohyb bez současného působení sil vnějších, které závisejí na vlastnostech těla jako hmotného tělesa, jimiž jsou například síla tíže,

setrvačnost, odstředivá síla, a na vlastnostech prostředí, tj. tření, odpor vzduchu,...

Dle Hogenové je pohyb tvarově nejzajímavějším projevem živého lidského organismu. Tento pohyb se vyvíjel a kultivoval od prvních pravěkých gest tamního člověka. Na pohybu je krásná jeho nekonečná variabilita, schopnost obměny. „*Pohybem těla rozumíme změnu místa nebo polohy. Každý pohyb vychází ze základní klidové polohy a opět se do klidové polohy vrací. Ovšem je třeba připomenout, že je to pojem relativní, neboť „klidová poloha“ je relativní. V absolutním klidu je tělo až po smrti.*“ (Hogenová, 2000, str.36)

V tělesném projevu dochází k syntéze tří druhů znakových prostředků, které nacházejí své reprezentanty. Indexu, v němž dominuje aktuální časový průběh, odpovídá výraz, ikonu (obraznému znaku), spojeného spíše s minulostí, mimika a pantomimika, symboly, svázány zejména s budoucím časem, nachází svůj optimální tvar v gestu. Jejich použití vzájemných kombinací (syntax) představuje pro kreativní osobnost nejen bohaté možnosti sebevyjádření, ale i další způsoby projevů využívajících symbolů.“ (Hogenová, 2000, str. 64)

2. 3 Pohyb, tělo, tanec jako výrazový prostředek

Pohyb těla je také vyjadřovací prostředek. „*Pohyb ruky, gesto, jsou často silnějším prostředkem vyjádření než slovo. Tak zvláště tam, kde slova nedostačují, uchylujeme se k chápajícímu stisku ruky nebo k tišivému položení dlaně na rameno zarmouceného.*“ (Hogenová, 2000, str.56)

Při nepřipravených rozhovorech, v běžných komunikacích je typické, že mimo verbální výrazové prostředky se projevují i ty neverbální, pohybové, jako jsou gestikulace, proxemika, mimika atd. V dialogu ovlivňují míru pohybových prostředků vztahy mezi mluvčími. Čím jsou vztahy lepší, bližší, tím je pohyb uvolněnější, výraznější, suverénnější, bohatší. Pohyb je při rozhovoru také ovlivněn pohlavím. Ženy jsou decentnější, jemnější, diskretnější, citlivější než muži. Rozdíly jsou spíše v kvantitě, síle a výraznosti než v kvalitě. Charakter pohybu jako výrazového prostředku ovlivňuje i temperament člověka, který ovlivňuje dynamiku konání a přizpůsobování se člověka životním podmínkám.

Tanec ve spojení s hudbou má svůj obsah i funkci a je tedy specifickou řečí, která nese prvky cítění, myšlení, nálad, postojů člověka, doby. Čte se jako komplexní a kompaktní výjev, který má svou strukturu, stejně jako každá jiná výpověď. Touto výpovědí nejsou jen pohyby těla a končetin, ale i pohyb v prostoru – vertikální a horizontální.

Taneční výpověď připomíná výpověď básně, kde je každé slovo důležité, stojí na svém místě, na každé se musíme soustředit. A podobně je tomu při tanci, kdy musíme vnímat každý jednotlivý pohyb, avšak čte se komplexně.

3. Tanec

3.1 O tanci obecně

Tanec je velmi širokým a nejednoznačným pojmem. Existuje mnoho vyjádření a definic o tom, co tanec znamená. Pro každého je možná něčím odlišným.

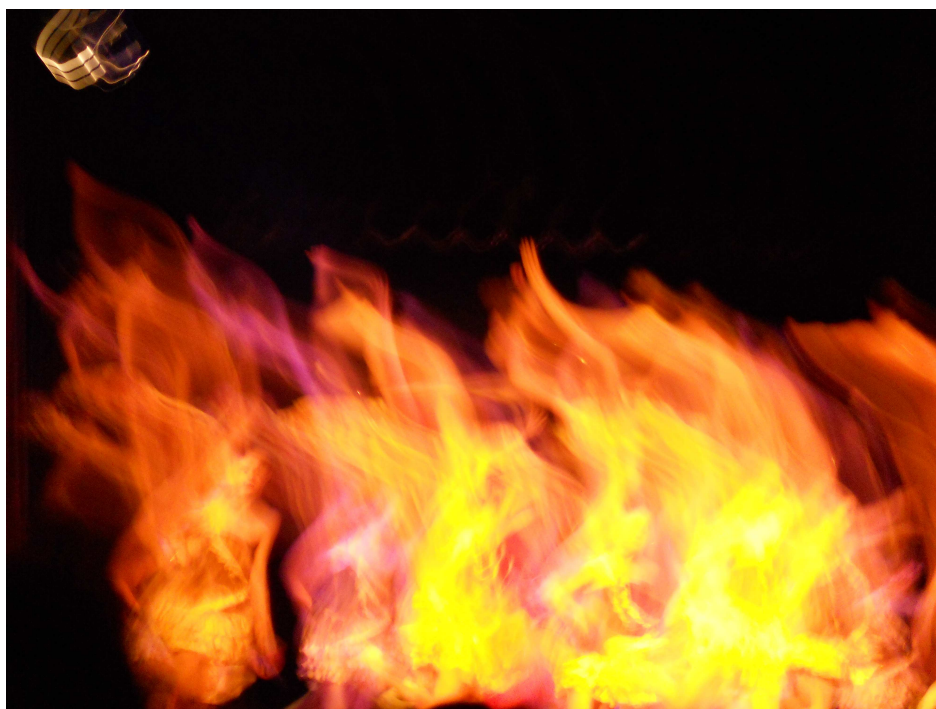
„Tanec je umění, v němž je dominantním prvkem lidské tělo. Tanec je umění, které pomocí výrazu a citu, pracuje v čase a prostoru. V trojrozměrném prostoru rozvíjí pohybové kreace, rytmické chvění a plastičnost formy. Tanec jako svébytný umělecký projev schopný procházet vývojovými změnami, odráží také vnitřní stav lidské společnosti. Lidské tělo podněcované zvukem hudby nebo recitací veršů, hrou světél, barev, stínů, ... tvoří rytmické a gestické proměny estetického pohybu člověka. Taneční projev se stává syntézou lidskosti, neboť zobrazuje rozličné estetické prvky.“ (Hogenová, 2000, str.69)

„Tanec je spontánní pohybový projev, vzniklý vnitřní náladou, již vyvolá nějaké radostné pohnutí nebo výrazný rytmus“ (Bláhová, E.: Pohyb, rytmus, výraz, str.33).

Tanec je krásný ve své prchavosti.

Obraz č. 1: Pavlína Vejnarová, Fotografie tanečního představení, 2011

Obraz č. 2: Pavlína Vejnarová, Fotografie tanečního představení, 2011

Tanec by se dal přirovnat k jazykům ohně, které jsou stejně proměnlivé, různorodé, dokážou být v jednu chvíli „neposedné“, živé a v druhé umí být krásně poklidné; podob plamene je tedy stejně jako u tance nevyčísitelně mnoho. Zatímco plamen vyjadřuje hmotu hořícího předmětu (svíce, dřeva), tanec vyjadřuje hmotu tančícího těla. Vedle přítomnosti tělesné, je u obou ještě přítomnost duchovna, tudíž dohromady tvoří živý celek. „*V tanci z jedné strany se tělo vyjadřuje a stává příběhem. Z druhé strany myšlenka dostává tělesný tvar. To obojí se děje v prchavém okamžiku. Jen chvíli stojí tanečnice v určitém napětí svalů, v určitém bodě pohybové linie, vztyčena či schoulena, tak jak nám ji podivně mrtvě zachytí fotografická momentka.*“ (Hogenová, 2000, str. 57)

Dle Hogenové pramení krásno tanečního pohybu, ale i pohybu vůbec, z absolutního soustředění na každý jediný okamžik, jde o jakousi oddanost okamžiku, maximální soustředěnost na jednotlivý pohyb, což je výrazem životní plnosti. Málokdy prožíváme život tak silně, jako tanečníci při tanci. Je krásné prožívat tanec a objevovat nové taneční pohyby, neboť jak řekla Duncanová, pohyby se nevynalézají, nýbrž právě objevují.

Prožitek je živou účastí na přítomnosti, autentickým okamžikem. Při pohybové aktivitě jde o bytostné spojení s tělem, které existuje jedině v přítomnosti. „*Tak pohybová*

aktivita splňuje požadavek harmonie těla, duše a jejich nejpřirozenějšího a základního způsobu bytí. Prožitek je něco, co trvá, má určitý průběh a určitou rozlohu a jako takový je součástí univerzálního kontinua trvání, jež samo nemůže mít ani počátek ani konec.“ (Hogenová, 2000, str. 152). Prožitky se liší svou kvalitou, ty, které jsou pro jedince zajímavější, jsou kvalitativně silnější. Tyto prožitky nám pomáhají vypořádat se s naší vlastní konečností. „*Ta je pak pocíťována jako ztráta smyslu či významu, nuda, vyprázdněná přítomnost, existenciální těžkomyslnost, absence schopnosti žít v pravé skutečné přítomnosti, tedy nemožnost vydržet „jalovou náplň“ prožívané přítomnosti, jež vede k nutnosti hledat vytržení z nudy, z všednosti, z každodennosti.“* (Hogenová, 2000, str.153) Tady začíná komerční pojetí života.

Podnětem k autentickému prožitku může být kreativní akt, pohyb, tanec. Při něm se cítíme svobodní. Prožitky mají pro nás existenciální význam, neboť lidé se odnaučili samostatně a tvořivě myslet.

Tančíme pro sebe, pro svůj osobní prožitek, ale ve většině případů i pro lidi přihlížející, pro konkrétní adresáty. Dochází tak k estetické interakci autora s příjemcem, předávání informací, vzájemnému působení, tedy sdílení společných významů a hodnot.

Tančící dívka je symbolem radosti, protože se v ní spojuje tajemství těla, ducha a pohybu v prchavé dokonalosti zazářením krásna.“ (Hogenová, 2000, str. 56-57)

Tanečníci se často musejí vcíťovat do svých tanečních rolí, přetělesňovat se. Jsou pak nuceni tlumit své projevy, nacházet vhodnou „masku“. Ovládají více těl. „*Zatímco vtělesňování je spojeno s počátečním překonáváním neosobního vztahu mého já k tělu objektu, vyznačuje se vtělováním postupným „zabydlováním se“ v personálním těle.“* (Hogenová, 2000, str. 66)

„Každý taneční pohyb má svůj původ v přírodě.“ (Duncanová, 1947, str. 29)

V přírodě vše plyne, všechno do sebe zapadá, vše má určitý řád a rytmus. A snad nejdůležitější složkou v tanci je právě onen rytmus. Když člověk není v rytmu, tanec i výraz tanečníka ztrácí na přirozenosti a pohled na něj již není něčím krásným. Člověk by se měl více inspirovat a čerpat z přírody nebo i z dalších složek, které jsou pro něj inspirativní. Snad nejhorší je, když se tanečník snaží napodobit jiného tanečníka, poté již není sám sebou a ztrácí tak svou osobitost, svůj styl, svoji identitu.

3. 2 Tanec a já

Tanec a pohyb je mi nesmírně blízký a provází mě téměř celým svým životem. Po praktické stránce se mu věnuji již od svých pěti let. Již v té době mě hudba nenechala klidnou. Za svůj život jsem prošla mnoho tanečních stylů. Začala jsem tančit v základní umělecké škole, kde jsem se věnovala baletu, výrazovému a krátce jazzovému tanci.

Jak vidím balet dnes a co pro mě znamená? Jelikož jsem si jím prošla, vím, jak je náročný, jaká přísná řehole a kolik hodin tvrdého drilu se za ním skrývají. Proto obdivuji všechny tanečnice a tanečníky baletu. Balet je tedy pro mě něčím naprosto dokonalým, avšak možná až přehnaně dokonalým. Musí být maximálně přesný a technický. Není zde prostor pro svobodné cítění, pro volné vyjádření toho, co právě tanečník cítí. Vše podléhá tvrdým pravidlům. I když ho obdivuji pro krásu, ladnost a křehkost, není mým „šálkem kávy“ právě pro onu přehnanou přesnost, strojenost a jakousi stereotypnost.

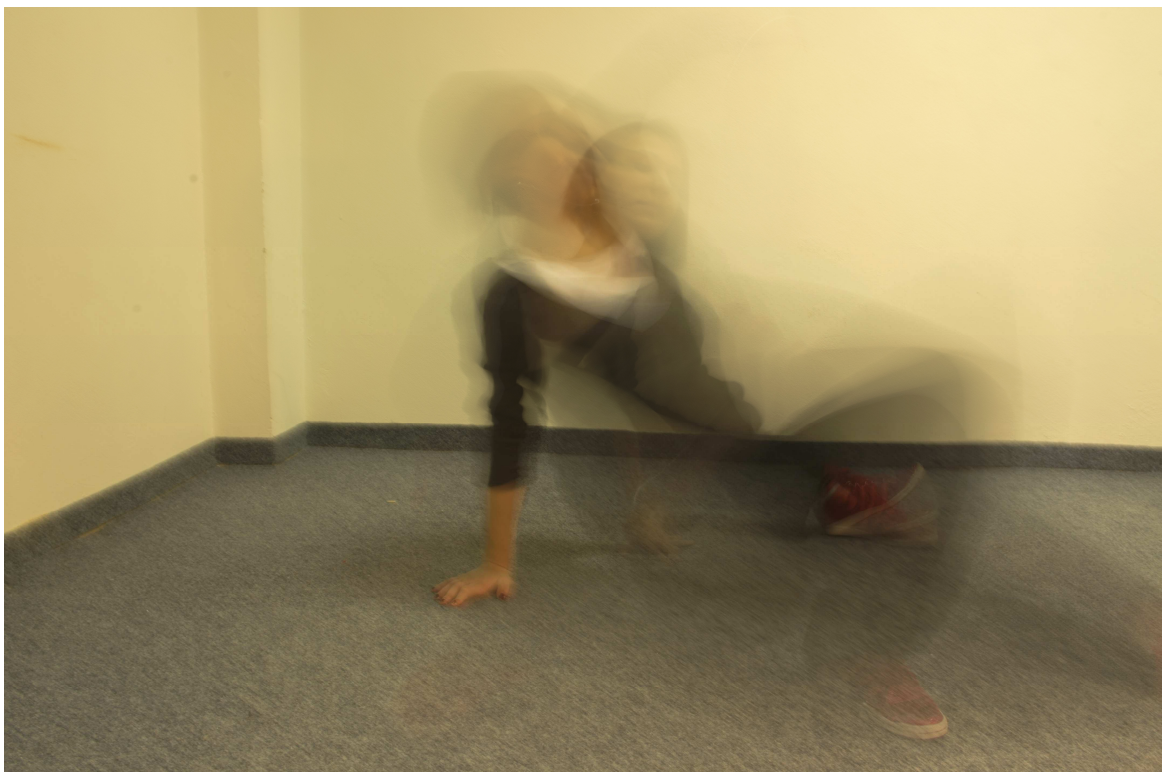
Výrazový a scénický tanec mě již nyní tolik neoslovuje. Avšak co je mi hodně blízké, je jazz. Miluji jeho náboj, napětí, vzrušení, sílu, jiskru, ... Když ho tancuji, cítím něco nepopsatelného, něco, co ostatní, kteří nejsou na téže vlně, nepochopí.

Po mém období v ZUŠ jsem se začala tančit v taneční skupině Paul-Dance Jilemnice, kde jsem se věnovala společenským tancům, speciálním párovým tancům, salse, jazzu a především hip hopu.

Hip hopu se věnuji doposud, nyní tancuji v pražské taneční skupině, jedné z nejúspěšnějších skupin v České republice, BDS Academy. Na hip – hopu se mi snad nejvíce líbí jakási „pohodovost“. Všichni tvoříme jednu „rodinu“, jednu kulturu.

Obraz č. 3: Martin Hanes, Já a tanec 1, 2011

Obraz č. 4: Martin Hanes, Já a tanec 2, 2011

Ačkoli se každý styl zdá být úplně jiný, je až s podivem, kolik toho mají společného. Je krásné, jak jdou spolu „ruku v ruce“ a vzájemně se ovlivňují, navazují na sebe.

Tanec je pro mě něčím nepopsatelným, krásným, důležitým v mém životě, něčím, co mi vždy pomůže a zlepší mi náladu. Díky němu mohu vyjádřit vše, co právě cítím a prožívám, a kdo umí naslouchat řeči těla, pochopí, „co tím chtěl básník říci.“ Je mou součástí.

Tanci se od mých asi patnácti let věnuji i didakticky. Nejprve jsem začínala vyučovat tance hip hop a jazz ve svém rodném městě Jilemnici, a to téměř své vrstevníky, a poté, co jsem přišla na vysokou školu do Prahy, učím tancovat děti v mateřské škole. Je nesmírně krásné předávat něco, co umím, dalším lidem. Tato práce mě nesmírně těší, i když to není jednoduché.

Rozhodně bych se chtěla tanci i nadále věnovat, jelikož mě on sám, jak po praktické stránce, tak po didaktické, velmi obohacuje a naplňuje.

3. 3 Druhy tance a jejich historie

Pro pochopení tance je důležité poznat jeho historii a vývoj.

Tanec stojí na počátku lidské existence, patří mezi nejstarší projevy člověka. Zprvu bylo lidské chování téměř totožné s chováním zvířat – i v oblasti taneční – vyzývavé, vítězné tance. Avšak člověk se vyvíjel, kultivoval, začal se odlišovat od zvířat. „*Gesta, která se pomocí pohybů těla postupně proměňovala v novou estetickou formu, tj. v tanec, plnil funkci speciálního, neverbálního jazyka. Člověk tak dokázal vyjadřovat své myšlenky, sdělovat své pocity, emoce v této jednoduché, sdělné formě a uchovával tak pro další generace zvláštní atribut lidskosti. Pohybové schopnosti lidského těla se tímto způsobem staly v nejčistší podbarvené formě počátkem nejen komunikace, ale také zárodkem uměleckého projevu, estetizace každodenního života.*“ (Hogenová, 2000, str. 69)

Mezi nejstarší tance, které můžeme zařadit do umění, patří tance asijské a egyptské. Tance byly důležitou součástí kultovních obřadů. Tyto tance ovlivnily tance řecké, které hrají podstatnou úlohu při tvorbě tanců našich. Podstatným rysem řeckých tanců je kolektivnost, chór, tragédie.

Alespoň ve zkrácené podobě představím rozdělení tanců. Existuje několik hledisek pro jejich dělení. Volím následující řešení, které mi přijde nejlepší a nejjasnější.

3. 3. 1 Lidový tanec

„*Lidový tanec je umělecký, realistický odraz ze života lidu. Lidé skrze něj zábavnou formou vyjadřovali a vyjadřují zcela nenásilně a přirozeně své životní situace, národní povahu a tradice. Dochází zde zároveň k vyváženému spojení umělecké složky hudební, pohybové i výtvarné (kroje).*“

(http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/fsps/ps09/tanec/web/pages/uvod_lidovyTanec.html)

3. 3. 2 Klasický tanec

Vyvinul se z tance lidového, který se postupně dostával do dvorských zábav. Pevnou formu získal v 15. století. Tance nesloužili k pobavení tančících, ale přihlížejících.

V 16. století se vyvinuly tzv. dvorské balety (ballets de cour). Šlechtici se v té době bavili též tzv. maškarádami, tj balety, ve kterých se přestrojovali do různých postav.

Profesionální klasický balet se zrodil za vlády velkého milovníka tance, Ludvíka IV., kdy byla založena první Akademie tance v Paříži.

Francouzský choreograf a taneční teoretik Jean Georgette Noverre se stavěl velmi odmítavě ke královským dvorským baletům a vytvořil ballet d'action, pojal balet jako dějový tanec; zdůrazňoval spolupráci pohybové, hudební a výtvarné složky. Kladl obrovský důraz na přirozenost pohybu a svazující části oděvu v podobě masek, krinolín,... nahradil provzdušněným oblečením, aby uvolnil pohyb.

Ke konci 18. století a v první polovině 19. století balet podlehl romantickým změnám, stal se jemnějším a vznikl špičkový tanec.

Ke konci 19. a počátku 20. století rostl odpor proti baletu, proti jeho drilu a postupně vznikaly reformy. I v dalších uměleckých odvětvích rostla vlna nespokojenosti. Výtvarné umění se s tím vyrovnalo tím, že vznikaly nové směry jako expresionismus, dadaismus, futurismus, surrealismus.

Začátkem 20. století zažívá tanec onu reformu díky samotným baletním umělcům, a to hlavně díky ruskému baletu, konkrétně Michailu Fokinovi, choreografovi Ďagilovova souboru, jehož éra znamená nový rozmach baletního umění.

Baletní umělci začali dosavadní tanec nejen reformovat, ale od základů přetvářet, a hledali nové cesty k vytvoření nového „moderního tance.“

3. 3. 3 Moderní tanec

Moderní tanec se začal vyvíjet na začátku 20. století, snažil se oprostit od nepřirozenosti klasického akademického tance, o vytvoření nového svobodného tanečního projevu.

Průkopnicí moderního tance se stala především Američanka Isidora Duncanová, která se na svém turné po Evropě stala velmi obdivovanou tanečnicí pro svůj nový, osobitý, přirozený přístup k tanečnímu umění, pro objevný vztah k hudbě,... Její pohyb vycházel z pohybů, které se odehrávají všude kolem nás – v přírodě. Dalšími představiteli nového

pojetí tance byli Švýcar Émile Jacques – Dalcroze, především hudební pedagog a skladatel, a Maďar Rudolf von Laban.

Isidora Duncanová, není v Americe pokládána za průkopnici amerického modern dance. Toto místo tam zaujímají „*Ted Shawn a Ruth St. Denis, kteří v roce 1915 založili odbornou školu Denis-Shawn-School a z níž vyšli hlavní představitelé amerického modern dance: Doris Humphreyová, Marta Grahamová a Charles Weidmann.*“ (Kröschlová, 1964, str. 32)

Dalšími významnými představiteli moderního tance jsou především José Limon, Merce Cunningham a Alvin Ailey.

3. 3. 4 Jazzový tanec

Jazz dance vznikl někdy na přelomu 19. a 20. století v USA, konkrétně v New Orleans. Jazz byl nejprve znám jako hudební žánr. Brzy však tento styl pronikl i do taneční sféry. Jazz můžeme pokládat za tanec Afroameričanů, původně otroků amerického jihu. Na počátku tohoto stylu stojí mnoho dalších tanců, například charleston, lindy hop, shimmy, foxtrot, step, modern dance a další. Typickým pohybem a znakem pro jazzový tanec je zejména nízké těžiště těla, to znamená časté pokrčení kolen, dále paralelní pozice, důraz na synkopickou dobu, izolace jednotlivých částí těla, protažená paže s roztaženými prsty.

Za úplně prvního tanečníka, který se nechal inspirovat jazzovou hudbou, je považován „Frisco“ Rooney. Nechal se uchvátit zpěvem Ala Jolsona a začal jeho zpěv „kopírovat“ svým pohybem.

Z žen dosáhla největší popularity Josephine Baker, která uchvátila nejprve návštěvníky Follies – Berge v Paříži a posléze celou Evropu.

První oficiální vytvoření jazzové techniky se připisuje americkému tanečníkovi Louisi Facciutovi, zvanému Luigi. Tento tanečník utrpěl těžkou automobilovou nehodu a ochrnul na levou polovinu těla, ale díky své vnitřní síle a odhodlání dokázal i přes nepříznivé vyhlídky doktorů čelit vážnému zranění a opět začít tancovat. Bylo pro něho těžké koordinovat pohyby a udržet rovnováhu, začal tomu tedy přizpůsobovat svůj tanec, vytahoval se za temenem hlavy, měl oporu v roztažených rukou v prostoru, a tak vytvořil osobitou techniku, kterou předával dál, čímž vznikl klasický jazz dance.

Ve dvacátých letech se začal jazz dance tančit na Broadwayi, postupně se vyvinul do uhlazeného, moderního stylu, který přetrvává dodnes. Tento taneční styl můžeme vidět především v muzikálech (průkopnickým muzikálem jazzu, díky kterému pronikl do Evropy, byl muzikál West Side Story v roce 1957).

Jazz dance ovlivnil řadu tanečních stylů, například modern dance, hip hop, break dance.

3. 3. 5 Společenský tanec

Je určitým druhem zábavy a vznikl především úpravou tanců lidových. „*Je to konvenční způsob pohybového projevu ve formách ustálených, navyklých, naučených.*“ (Bláhová, 1941, str.38). Rytmus při společenském tanci provádí v podstatě pouze nohy, kterými tanečník opakuje naučené krokové figury, jež se při stejném rytmu s různými obměnami opakují. Důležité je taneční držení těla, paží, hlavy.

Společenské tance dle Českého svazu tanečního sportu můžeme rozdělit na tance standardní a latinsko – americké. Do standardních tanců řadíme: waltz, tango, valčík, slowfox a quickstep. Do latinsko – amerických: sambu, cha-chu, rumbu, jive a paso doble.

Další kategorií by mohly být „starší tance evropské“, jak uvádí Jiří Paulů, kam jsou řazeny původní lidové nebo městské tance: polka, mazurka, polonéza, čardáš,...

V kategorii „afroamerických tanců“ jsou zařazeny taneční styly, které vycházejí z africké hudby: charleston, swing, boogie-woogie, twist, shimmy, cakewalk.

Poslední skupinou by mohly být tzv. „speciální párové tance“: tango argentino, salsa, merengue, mambo, bugg, disko fox, miziny blues,...

3. 3. 6 Současné taneční styly

Tato oblast je velmi široká. Já bych sem však zařadila především street dance - hip hop dance, dále disco dance, možná kdybychom šli ještě více do minulosti, tak by sem patřil například i rock and roll či country.

Krátce bych se ještě zastavila u dnes tak populárního tanečním stylu, u hip hop dance.

Dle Martina Fiedlera, jak uvádí ve své knize Hip hop forever, můžeme taneční styly

hip hop dance rozdělit do dvou základních směrů, old school dancingu („stará škola“) a new school dancingu („nová škola“).

Do old school řadíme taneční styly, které vznikly a zformulovaly se v průběhu sedmdesátých let a vyvíjely se v letech osmdesátých. Poté zažívá tento tanec úpadek, avšak v devadesátých letech probíhá celosvětová expanze. Do old school dancing řadíme především styly: up–rock, lockin', electric boogie, poppin' a b-boying.

„New school (new style) je forma hip hopového tancování, která se vyvíjí na základě nových hudebních trendů v hip hopu.“ (Fiedler, 2003, str. 51) Hip hop music na konci osmdesátých a v průběhu devadesátých let se značně mění a dále se vyvíjí, což přináší i nové formy hip hopového tancování. New school je více o individualitě, jedinečnosti a charakteristice tanečníka, je to o tom, co může tanečník udělat do dané hudby, rytmu. Můžeme ho rozdělit na new jack swing (hype), house dance, clowning, krumping.

4. Tělo, pohyb a tanec ve výtvarném umění

„Lidské tělo je v antropomorfním pojetí umění chápáno jako akt. Objevuje se jako námět v malbě, plastice, kresbě, grafice, fotografii, zejména však má své místo v sochařství. „Actus“ pochází jako termín z latiny a označuje pohyb, jednání, úkon nebo činnost. (Hogenová, 2000, str. 70)

Během vývoje byl upřednostňován různý estetický ideál tělesné krásy. Například v pravěku byly idolem ženství a plodnosti Venuše. V době egyptské a sumerské civilizace idealizovali lidskou postavu podle přísných norem a zejména náboženství. *„Teprve v Řecku se pěstuje kult nahého těla a každý z mistrů sochařů se snaží vtisknout ideální lidské bytosti novou krásu. Nezobrazovali to, co viděli, nýbrž tlumočili dobovou představu krásy, tzv. ideál. Lidské tělo bylo ztvárněno podle přesných estetických norem a bylo víc než anatomický útvar. S nástupem a rozmachem křesťanství dochází k radikální likvidaci aktu v umění, neboť nahota je hřích. Až návrat k antickým ideálům v renesanci obrací zájem o zachycení lidského těla. „Vitruviánský člověk“ měl splňovat východisko renesanční filosofie. Zobrazení nahého lidského těla nelze odstranit ze současného umění, neboť novodobý estetický názor dává přednost kráse odvozené ze stavu umělcova nitra a fyziologického stavu.“ (Hogenová, 2000, str. 70)*

„Tanec a výtvarné umění se vyvíjely odedávna v úzkém spojení. Architekti, sochaři a malíři vytvářeli divadla, scény, kulisy, kostýmy a choreografii v těsných uměleckých a osobních vztazích s tanečníky. Tanečníci poskytovali malbě a sochařství téměř nepřetržitou inspiraci, model, námět.“ (Kolektiv autorů, 1983, str.8) Tato součinnost se prohlubovala v poslední třetině 19. století. Malíři se koncem století rovněž snažili zobrazit svými výrazovými prostředky hudbu, jakožto nejméně vázanou uměleckou formu na rozumové prostředky, tedy ideální. Postupně se na místo hudby dostával právě tanec, zejména pro symbolistické básníky se stal nejautentičtější předverbálním uměleckým vzorem.

4. 1 Impresionismus a postimpresionismus

Tyto styly jako by přímo vybízeli k zachycení tance, pohybu, neboť v impresionismu jde právě o ono vyjádření prchavého okamžiku, bezprostředního dojmu. A jednotlivé pohyby během tance se odehrávají bezpodmínečně pouze v určitý moment, pohyby přecházejí z jednoho do druhého, vznikají a zanikají. Existují právě teď.

Mezi jednoho z prvních moderních malířů, kdo se zajímal o tanec, patřil **Edgar Degas**. Pro něho hrály důležitou roli tvarové a situační aspekty tance, především klasického baletu.

Obraz č. 5: Edgar Degas, Balet class/ Baletní škola, 1875

„Jiní malíři, jako *Seurat* a *Toulouse-Lautrec*, byli přitahováni novějšími kabarety, v nichž mohli zažít méně svázanou atmosféru a typ tance, který lépe vyhovoval jejich temperamentu a uměleckým potřebám.“ (Kolektiv autorů, 1983, str. 10)

Obraz č. 6: Henri de Toulouse-Lautrec, Dance at the Moulin/ Tanec v Moulin Rouge, 1890

Pravděpodobně žádný z umělců devatenáctého století nebyl více zaujat, vědomě nebo nevědomě, expresivní „choreografií“ tvarů než **Rodin**, jak je nezvratně patrné v *Občanech Calaiských* (1884-1886) a v *Bráně pekla* (1880-1917). Jak zdůraznil Elsen, původní myšlenka těchto velkých sousoší byla odvozena od kolových tanců.“ (Kolektiv autorů, 1983, str. 11-12) Rodin věnuje u svých soch velkou pozornost povrchu, svalstvu, postoji a celkovému výrazu těla. Později se stal citlivým pozorovatelem a příznivcem tanečnic Isidory Duncanové, Loie Fullerové a dalších. Americké tanečnice měly díky svému obrovskému talentu a zároveň velké kázni udivující vliv na evropský kulturní život před první světovou válkou

Obaz č. 7: August Rodin, Dance movement „A“/ Taneční studie „A“, 1910-1911

4. 2 Symbolismus, secese, expresionismus

Tanec se objevuje v díle mnohých dalších vynikajících umělců pozdního devatenáctého století, jako jsou **Gustave Moreau**, **Arnold Böcklin** a **Edvard Munch** či secesní umělec **Jules Cheret**, který se považuje za „otce“ moderních plakátů. Každý z uvedených umělců užívá tohoto námětu specifickým způsobem. Je zdůrazněna především symbolizační schopnost a z ní obvykle vyplývající nevyhnutelné egoistické gesto, vrozené primárnímu tanečnímu instinktu.

Obraz č. 8: Edvard Munch, The dance of life/ Tanec života, 1899 - 1900

Obraz č. 9: Jules Chéret, Folies Bergères, La Loïe Fuller, 1897

4. 3 Kubismus a futurismus

„Jako „rytmické umění enumerace“ mohou být hodnoceny obrazy **Pabla Picassa** *Nahá s draperií*, obecně známá jako *Tanečnice se závojem*, a *Tanečnice z Avignonu* (obojí 1907) a obrazy **Gina Severiniho** *Žlutá Tanečnice*, *Tanečnice z krčmy* (obojí 1911). Oba Picassovy obrazy jsou příkladem dynamických ženských postav, které umělec vytvořil po *Slečnách z Avignonu* a jsou mezníky v jeho směřování ke stále více konceptuálním, avšak neméně rytmickým analytickým kubistickým konstrukcím. Picasso pravděpodobně nezamýšlel v žádném z těchto obrazů předvádět tanečnice.“ (Kolektiv autorů, 1983, str. 16)

Obraz č. 10: Pablo Picasso, The dance of the veils/ Tanec se závojem, 1907

Futuristé, umělci, kteří se pohybem velmi zabývali, pokládali se vůbec za první a jediné malíře pohybu. Italští futurističtí umělci se zaměřovali ve své tvorbě na zachycení gesta jako dynamického pocitu, což také prohlásili ve svém Technickém manifestu futurismu (1910). Severini, jejich pařížský soupeř a stálý návštěvník nočních podniků na Montmartru, vytvořil jednu z nejimaginativnějších a nejodvážnějších pozdějších interpretací tance Fullerové. Oraziho pozoruhodné plakáty z roku 1900 zajaly proměny Fullerové do svíjejících se hadovitých nebo plamenných tvarů. Pomocí futuristické literární teorie rozšířil Severini metamorfózy Loie ještě dál, přenášeje ji do složité světelné mezihry současných a následných obrazů, které vyvolávaly představu moře, lodí a zapadajícího slunce analogicky k Medvědímu tanci. V Hadovitém tanci seskupená a opakující se písmena tvoří vizuální a anomatopoické zpracování tance Fullerové do bitevní scény s explodujícími granáty a výstřely.“ (Kolektiv autorů, 1983, str. 16-17)

Obraz č. 11: Gino Severini, The bear dance/ Medvědí tanec, 1913 – 1914

4. 4 Fauvismus

Henri Matisse byl také ovlivněn tancem Fullerové, Duncanové, když tvořil Tanec (1910). Obdivoval Duncanovou, avšak největší poctu složil tanečnici St. Denisové, na kterou nahlížel jako na moderní hrdinku, portrétem v životní velikosti. Tanečnice zachycoval v okamžiku jeho zdánlivého ukončení nebo před jeho začátkem.

Obraz č. 12: Henri Matisse, The dance/ Tanec, 1910

4. 5 Modernismus USA

Mezi malíře, kteří byli přitahováni tancem, patří i Američané: **John Sloan**, **Robert Henri**, synchronista **Morgan Russell**, či **Abraham Walkowitz**. Sloan i Walkowitz byli uchvázeni tancem Isidory Duncanové. John Sloan poté, co viděl poprvé na jevišti Isidor Duncanovou, namaloval dramatickou evokaci tohoto představení. Sloan na rozdíl od Matisse zobrazoval tanečnice v aktivním pohybu. Russell dospěl k odvážné, téměř nefigurativní kompozici, která sršela poimpresionistickou barevností a futuristickým dynamismem.

Obraz č. 13: Abraham Walkowitz, Isidora Duncan, 1910

4. 6 Skupiny „Die Brücke“, „Der Blaue Reiter“ a „De Stijl“

Tanec tvořil i jednu z hlavních složek v umění **Emila Noldeho**. „*Od začátku symbolizoval primitivní energii, která zdánlivě řídí lidský osud. To se projevuje v Noldeho významných obrazech jako Tanec kolem zlatého telete (1910) nebo v triptychou Život sv. Marie Egyptské (1912), zvláště pak v desce s obrácením svaté. Postavy jsou transformovány do plamenovitých, svíjejících se tvarů, jejich hrubě kreslené končetiny*

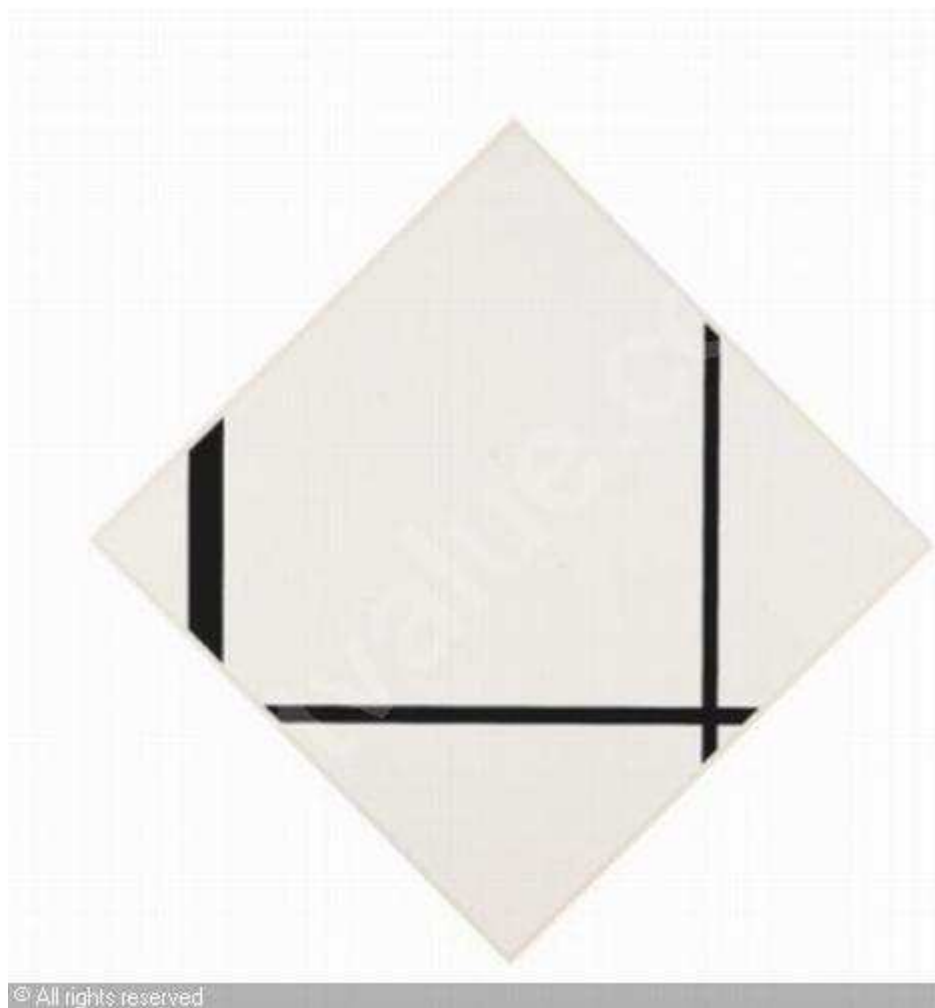
přestávají harmonovat s hladkými rytmickými sekvencemi melodické hudby.“ (Kolektiv autorů, 1983, str. 21) I další představitelé skupiny „Die Brücke“ **Ludwig Kirchner** se inspiroval tancem, sledoval choreografické rytmy tanečníků, pouliční scény, které geometricky organizoval. Jeho obrazy se značí přísnou kompozicí.

Obraz č. 14: Emil Nolde, Dance around the golden calf/ Tanec kolem zlatého telete, 1910

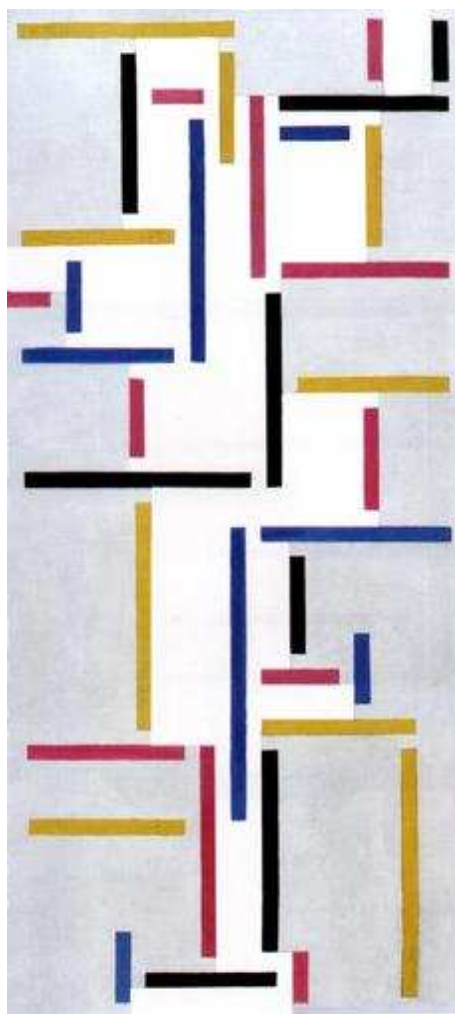
Vasilij Kandinskij, člen druhé významné expresionistické skupiny „Der Blaue Reiter“, rovněž zařadil tanec do svého díla. „*Kandinskij byl nadšen tanečnicí Paluccovou, že její tance fotografoval a podle nich dělal diagramové kresby.*“ (Kolektiv autorů, 1983, str. 22) Je možné, že studie tance ho inspirovali i v jeho pozdějších čistě geometrických obrazech.

Malíř, který byl také uchvácen tancem, byl **Piet Mondrian**. Bral dokonce i taneční hodiny. Zabýval se v dílech dynamickou rovnováhou. K jeho mistrovským dílům patří především Fox Trot a Victory Boogie Woogie.

Obraz č. 15: Piet Mondrian, Fox Trot, 1929

*„**Theo van Doesburg** sdílel Mondrianovu náklannost k tanci. Řízené pohyby exotických tanečníků mu poskytovaly koncepční základnu pro geometrickou abstrakci užitou v návrzích barevných oken. Rytmus ruského tance (1918) je výsledek tohoto originálního vnímání. (Kolektiv autorů, 1983, str. 24)*

Obraz č. 16: Theo van Doesburg: Rhythm of a Russian dance/ Rytmus ruského tance, 1918

4. 7 Akční malba

„Aktivní pohyb jedince se odráží také v jiných aktivitách člověka tvůrce „Homoartifex“ ve 20. století. Pojem „akční malba“ je vyhrazen newyorské gestuální abstrakci. Hladinu klidné líbivé malby z konce 19. století rozčeril skandál obrazu Marcela Duchampa Akt scházející se schodů.

*V surrealistickém pojetí světa dochází k radikální změně v povaze a podstatě tvůrčího aktu malování. Malířské gesto se stává výronem čistého duševního automatismu, je sebevýrazem – nepodřizuje se žádné kontrole rozumu nebo dogmatické estetiky. Je výrazem individuální revolty. **Jackson Pollock** stylu „dripping“ dokáže absolvovat prudkost gesta, což se projevuje zcela novým pojetím tvůrčího procesu. Samotné pohybové*

gesto je součástí uměleckého záměru, takže obrazy – subjektivní výpovědi vznikají v určitém pohybovém aktu až do určitého vyčerpání tématu. Výtvarné gesto tvoří záznam zážitku, který se přenáší zpětně na diváka při kolektivním transferu uměleckého procesu. Zdá se, že svobodný gestický projev umělců ve 20. století umocňuje výrazový prvek s návratem k prapůvodnímu zážitku vnímání pohybu jako kreativní složce lidské osobnosti.“
(Hogenová, 2000, str.37)

4. 8 Přímá spolupráce výtvarných umělců s tanečními

Mnoho výtvarných umělců také s tanečnicí přímo spolupracovalo. Například ruský baletní impresáři **Sergej Ďagilev** a malíři **Alexandre Benois** a **Léon Banské**. Ti měli prostřednictvím kulis velký podíl na tanečních inscenacích Sergeje Ďagileva.

Dalšími spolupracujícími malíři byli **Natalie Gončarovová** či **Mikhail Fjodorovič Larionov**, kteří se vyznačovali svým abstraktně formálním přístupem, modernějším konstruktivistickým pojetím při vytváření scén, kulis a kostýmů. Konstruktivistický přístup také na scéně zastoupili **Gabo** a **Pevsner** ve spojení s **Balanchinem**.

V balettech se začaly uplatňovat prvky kubismu, futurismu. **Picasso** spolupracoval s **Jeanem Couceteauem** a vytvořili tak první kubistický balet, *Parade*.

Další malíři, kteří se pojí s tanečními představeními, jsou **Oskar Schlemmer** a dále futuristé a dadaisté, například **Francis Picabia**, který byl velmi přitahován tancem.

II. PEDAGOGICKÁ ČÁST

5. Projekt: Pohyb člověka, tanec

Typ školy, pro který je projekt určen: SŠ / ZUŠ;

Pro jakou věkovou skupinu je projekt určen: 15-17 let;

Odhadovaná časová náročnost: průběh školního roku;

Výchovný a vzdělávací záměr: poznat sám sebe, seznámení s vlastním tělem, uvědomění si faktu, že organismus je dokonalý a harmonický systém; všímat si pohybu člověka v souvislosti s prostředím; zkusit naslouchat svému nitru; aplikovat znalosti v užité tvorbě

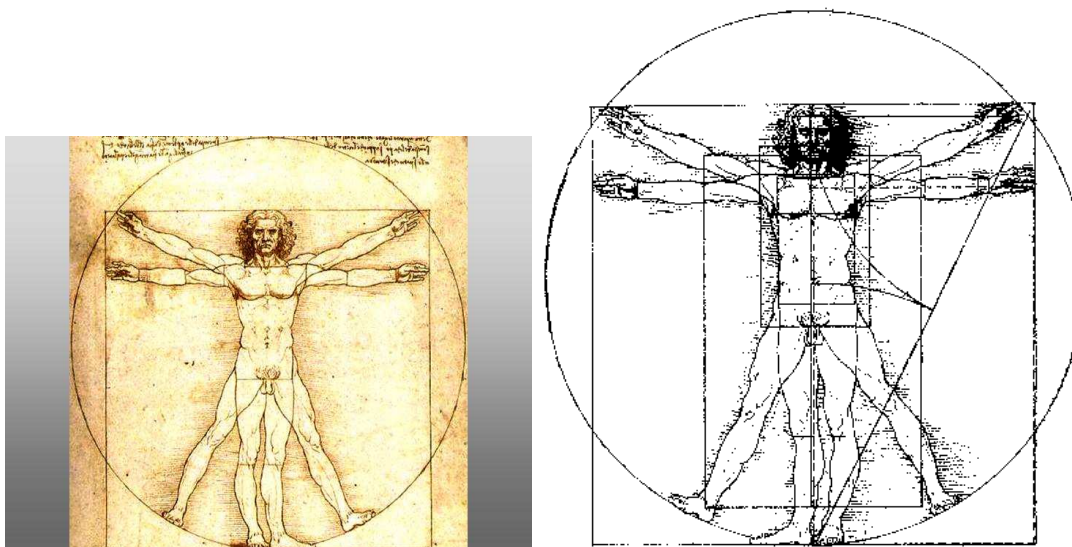
1. Poznej sám sebe (proporce lidského těla)
2. Pohyblivý panák
3. Na chvíli animátorem... (film, základy animace)
4. Jak by mohl obraz pokračovat?
5. Hra na abstraktního malíře
6. Akce pohybu
7. Můj taneční plakát

5. 1 téma: Poznej sám sebe (proporce lidského těla)

Cíl: správné použití linií, zachycení tvaru a objemu těla, jeho proporcí

Motivace:

- „hra“ s vlastním tělem, zkoumání tělesných zákonitostí a souvislostí mezi různými částmi lidského těla (Jaké vzdálenosti, poměry si odpovídají?)
- ukázka kánonu a dalších obrázků vztahujících se ke stavbě těla (výtvarná díla umělců: Leonarda da Vinciho, Albrechta Dürera)
- pohovoření o zlatém řezu

Obraz č. 17, 18: Leonardo da Vinci, The Vitruvian man/ Vitruvius, 1485

„Jde o tzv. Vitruviovu figuru, kterou používal v renesanci Leonardo da Vinci a Albrecht Dürer. Leonardo da Vinci si tento kánon upravil. Na obrázku proporční studie Ondřejova kříže mají obdélníky strany v poměru zlatého řezu. Ve stejném poměru jsou umístěny na lidské ruce kotníky a zápěstní kloub.“

Adolf Zeissing prohlásil pravidlo zlatého řezu za zákon proporcionality. Podle něho je vzdálenost od temene k pupku ke vzdálenosti pupku od podložky ve stejném poměru jako tato vzdálenost k výšce těla. Zlatý řez platí podle něj pro všechny části těla (i pro končetiny), proto délka předloktí s rukou je k délce paže v témže poměru jako délka celé horní končetiny k předloktí s rukou. Jeho kánon je málo užívaný, protože má u figury kánonu tabulku, jejíž užití je dosti komplikované.“ (<http://www.volny.cz/zlaty.rez/>)

Výtvarný problém:

- pro správné zachycení postavy je nutné znát správné proporce lidského těla

Úkol:

- nakresli lidskou postavu; pouč se z toho, o čem jsme si k tomuto tématu povídali

Postup práce:

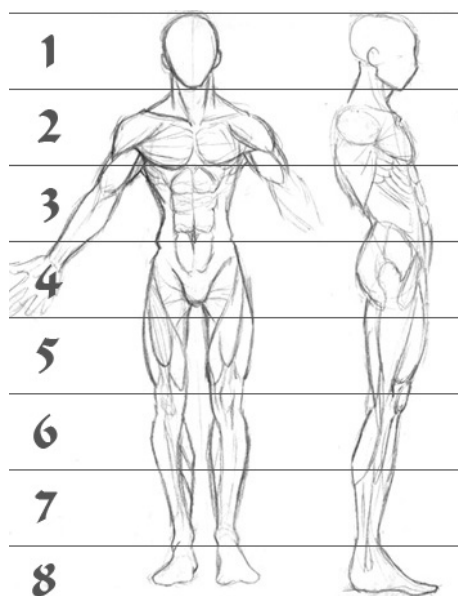
- děti nakreslí lidské postavy s uplatněním získaných poznatků a zkušeností

Výtvarná technika, formát:

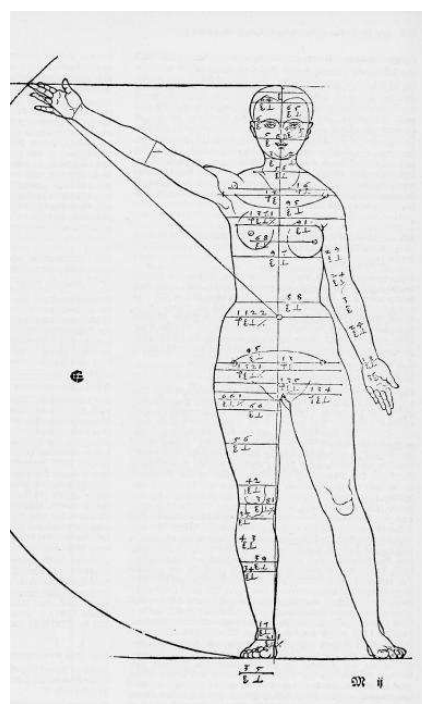
- studijní kresba tužkou (rudkou, perem), formát A3

Vazby:

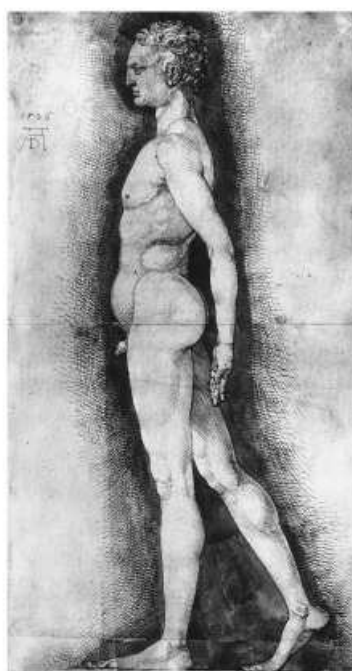
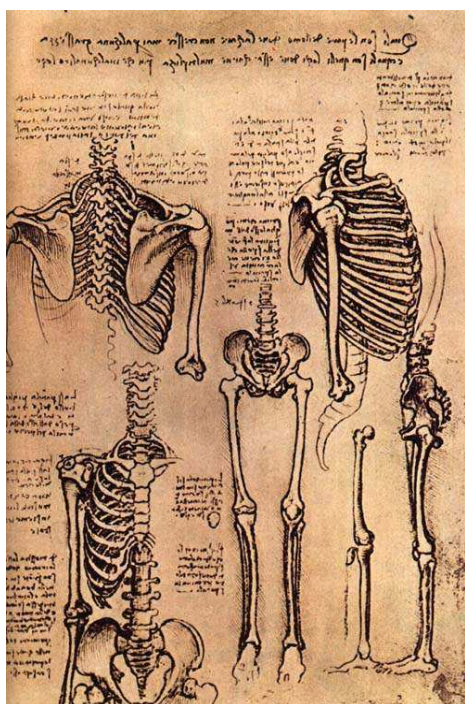
- matematika, geometrie, biologie, dějepis, výtvarná díla umělců

Obraz č. 19: proporce lidského těla

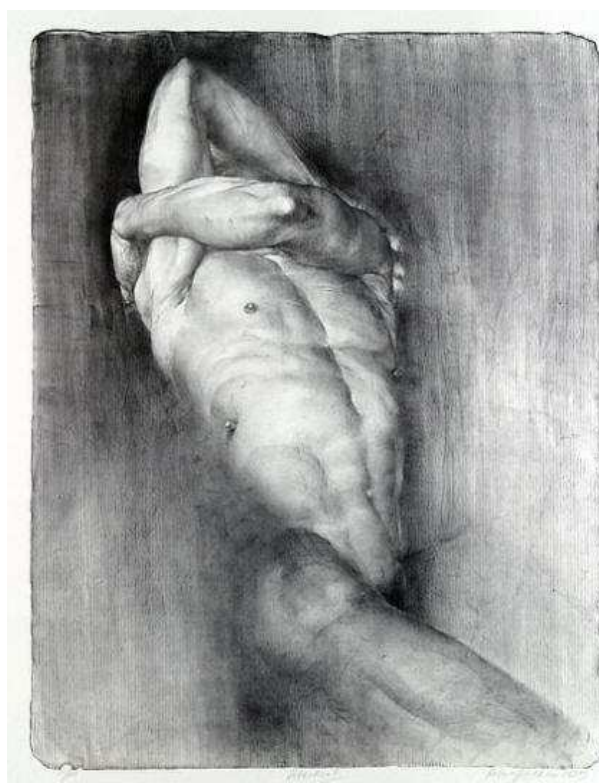

Obraz č. 20: Albrecht Dürer, studie

Obraz č. 21: Leonardo da Vinci, studie – kostra

Obraz č. 22: Albrecht Dürer, studie

Obraz č. 23: Oldřich Kulhánek, Šebestián II, 2009

Hodnocení:

- veřejné kolektivní hodnocení, na základě dodržení proporcí, sebereflexe a uvědomění si nedostatků

5. 2 téma: Pohyblivý panák

Cíl: vnímání těla, jeho pohybů a jejich převedení do vizuální formy prostřednictvím výtvarného jazyka

Motivace:

- „hra“ s panákem, pohovoření o možnostech pohybu a funkčnosti lidského těla

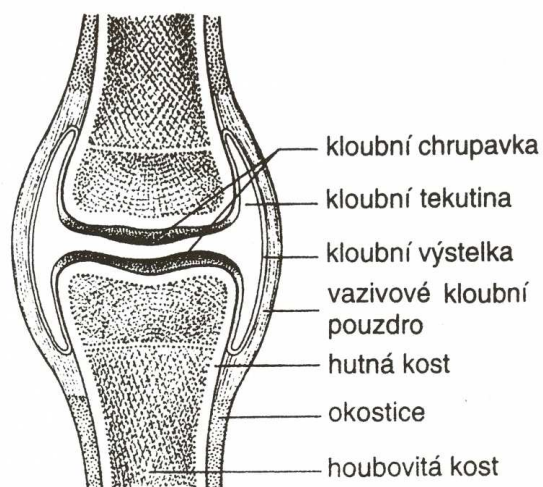
Obraz č. 24

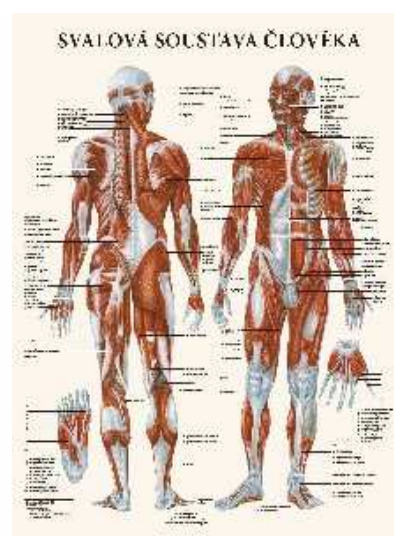
Obraz č. 25

Obraz č. 26

Obraz č. 27

Obraz č. 28

- výtvarná díla umělců zachycující tělo v pohybu

Obraz č. 29: Myrón, Diskobolos, 5.stol. př. n. l.

Obraz č. 30: Umberto Boccioni, Jedinečné formy kontinuity v prostoru, 1913

Obraz č. 31: Matyáš Bernard Braun, Poustevník Juan Garin, 1722-1732

Obraz č. 32: August Rodin, Statuette of Despair/ Socha zoufalství, 1890

Obraz č. 33: Jan Štursa, Raněný, 1921

Obraz č. 34: Aristide Maillol, The River/ Řeka, 1943

Výtvarný problém:

- uvědomit se rozsah a variabilitu pohybů těla, snaha o jejich zachycení

Úkol:

- vytvořte si ve skupinkách určitou polohu „panáčka“ a poté ji zachyťte v jednoduché kresbě, potom polohu změňte a úkol opakujte
- jednu polohu „postavičky“ vymodelujte

Postup práce:

- studenti vytvoří skupiny (cca po čtyřech)
- společně si vyzkoušejí manipulaci s modelem
- skupina vytvoří různé polohy „panáka“
- následně je zachytí v jednoduchých skicích
- poté si jednu polohu „panáčka“ zkusí vymodelovat

Výtvarná technika, formát:

- balící papír, uhel popřípadě rudka, či tužka; hlína

Vazby:

biologie (svaly, klouby), fyziologie, sochařství, umělecké směry (futurismus, baroko,...)

Hodnocení:

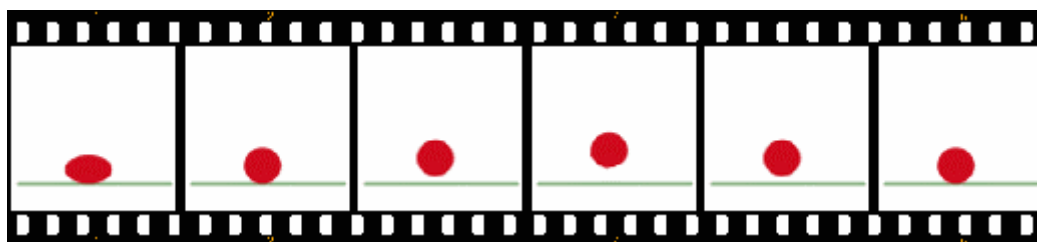
- učitel neklasifikuje, jde pouze o studijní kresby

5.3 téma: Na chvíli animátorem... (film, základy animace)

Cíl: zachycení proměnlivosti tvaru, pohyb (animovaný film), vytváření iluze pohybu

Motivace:

- vysvětlení principu animace

Obraz č. 35

- promítnutí krátkého animovaného filmu (večerníčku)
- diskuze na téma: Jaké české ilustrátory, kreslíře, animátory studenti znají?
- pohovoření o našich nejznámějších autorech a jejich „postavičkách“:
 - Zdeněk Smetana (Rákosníček, Malá čarodějnice, Štaflík a Špagetka, skřítek Racochejl, Křemílek a Vochomůrka,...)
 - Zdeněk Miler (o Krtkovi, o Cvrčkovi,...)
 - Adolf Born (Mach a Šebestová, Žofka,...)
 - Vladimír Jiránek (Bob a Bobek)

Výtvarný problém:

- základy animace – pohyb člověka

Úkol:

- vytvoř jednoduchou schematickou postavu
 - a) ztvární krátký děj ve srozumitelných dílčích posunech
 - b) na jednotlivé papíry nakresli sled obrázků vyjadřujících pohyb vytvořené postavy, poté papíry sešij
 - c) vyfoť jednoduchou situaci (předmětů, či sebe navzájem), posunuj vždy objektem o malý kousek a znovu vyfotografuj, toto opakuj alespoň 15x

Postup práce:

- vytvoření jednoduché schematické postavy
- žáci si sami pro představu mohou předvést a vyzkoušet rozfázovaný pohyb
 - a) na pásu papíru studenti vyjádří kolorovanou kresbou krátký děj ve srozumitelných

dílčích posunech

- b) na pauzovací papíry nakreslí tuší, popřípadě černým fixem, sled obrázků vyjadřujících jednoduchý pohyb schematizované postavy; sešitím papíru „rozpohybují“ svoji postavu
- c) fotoaparátem zachytí pohyb (předmětů, či sebe navzájem), použijí alespoň 15 snímků, nejlépe za použití stativu, následuje společné shlédnutí obrázků

Výtvarná technika, formát:

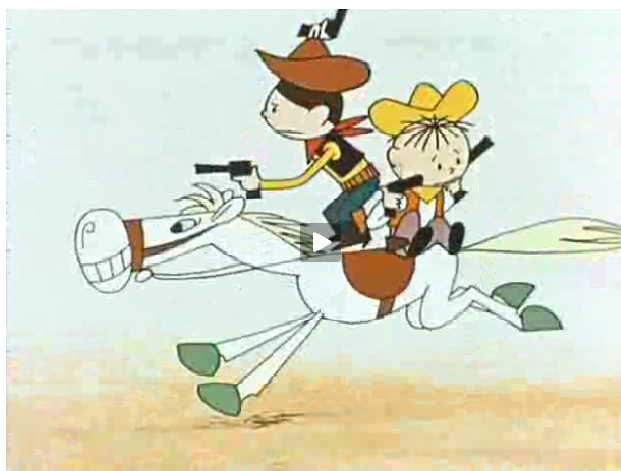
kolorovaná kresba: tuš, popřípadě černý fix, vodové barvy, štětce, pauzovací papíry, pruh čtvrtky; fotoaparát

Vazby:

- filmová tvorba
- časosběrné snímání, anglicky time-lapse photography (patří k tradičním fotografickým a filmařským technikám)
- technika, režie
- zvuk – propůjčené hlasy postavičkám (Jiřina Bohdalová – Rákosníček, Křemílek a Vochoomůrka,...; Aťka Janoušková – Tip a Tap, Broučci; Petr Nárožný – Mach a Šebestová; Josef Dvořák – Maxipes Fík; Milerův Krteček- citoslovce jeho dvou dcer,...)
- fyzika a biologie (přenos obrazu)
- dílo Eadwearda Muybridge a Étienne-Jules Marey, kteří jsou průkopníky fotografického zkoumání pohybu, a to způsobem, který ovlivnil nejen vývoj futuristického myšlení, ale také vývoj časoprostoru vůbec

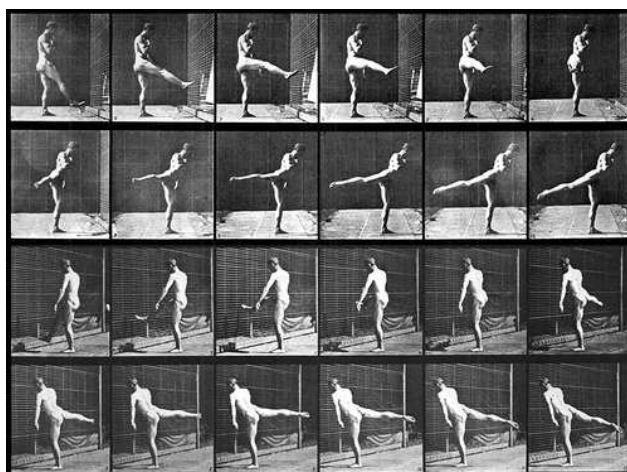
Obraz č. 36: Zdeněk Smetana, Rákosníček

Obraz č. 37: Władysław Nehrebecki, Bolek a Lolek

Obraz č. 38: Étienne-Jules Marey, chronofotografie

Obraz č. 39: Étienne-Jules Marey, Animal Locomotion Plate 99, 1887

Obraz č. 40: Eadweard Muybridge, Females & Children Dancing, 1887

Hodnocení:

- na základě nápaditosti, přesnosti, výstižnosti, plynulosti, čistoty záznamu

5. 4 téma: Jak by mohl obraz pokračovat?

Cíl: pomocí fantazie vytvoření kompozice s uplatněním tvarových a prostorových vztahů

Motivace:

- ukázka impresionistických děl (zachycení okamžiku), povídání si o nich a vytváření příběhů
- impresionismus (z franc. l'impression – dojem) je umělecký směr, jenž vznikl ve Francii přibližně v polovině šedesátých let 19. století a trval do počátku 20. století

Obraz č. 41: Edgar Degas, Arabesque/ Arabeska, 1876 – 77

Obraz č. 42: Edgar Degas, Balet class/ Baletní škola, 1875

Obraz č. 43: Edgar Degas: Dancers in blue/ Tanečnice v modrém, 1895

Obraz č. 44: Auguste Renoir, Dance at Bougival/ Tanec v Bougival, 1883

Výtvarný problém:

- rozvoj vlastní představivosti

Úkol:

- namaluj pokračování děje jednoho z obrazů (nebo části obrazu)

Postup práce:

- podle své vlastní fantazie a představivosti žáci namalují pokračování, vývoj (některých) postav obrazu

Výtvarná technika, formát:

- malba, temperové barvy, či suché pastely, formát A2

Vazby:

- výtvarná díla impresionistů
- balet a tanec
- sociologie, psychologie, biologie

Hodnocení:

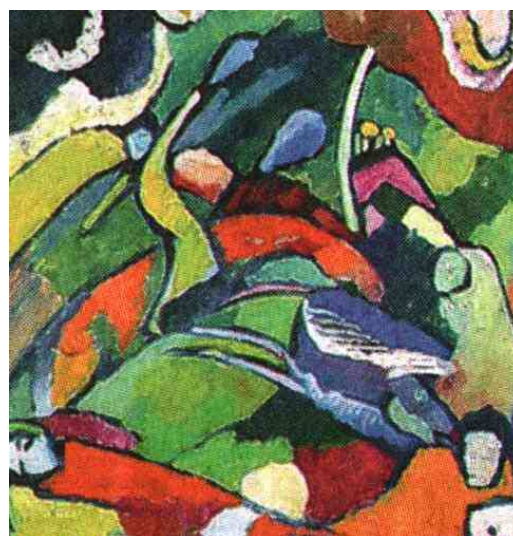
- na základě nápaditosti, dodržení proporcí těla

5. 5 téma: Hra na abstraktního malíře

Cíl: osvobození obrazu od zavedeného zobrazování těla (proces abstrakce)

Motivace:

- návštěva tanečního představení, popřípadě shlédnutí DVD
- ukázky „pohybových“ fotografií
- poslech hudby z tanečního představení
- abstraktní, nepředmětné, nefigurativní umění (Robert Delaunay, Vasilij Kandinskij, František Kupka)

Obraz č. 45: Robert Delaunay, Fenetres Ouvertes Simultanement/ Okno, 1912

Obraz č. 46: Vasilij Kandinski, Two Riders and Reclining Figure/ Dva jezdcí a ležící postava, 1909 - 1910

Obraz č. 47: František Kupka: Two colours/ Amorfa – Dvoubarevná fuga, 1912

Obraz č. 48: Paul Klee, Red balloon/ Červený balón, 1919

Výtvarný problém:

- vytvoření abstrakce na základě fotografie

Úkol:

- zachyt' fotografií pohyb (rozmazaný snímek), převed' jej do abstraktní malby

Postup práce:

- žáci si vytvoří vlastní „pohybové“ (schválně rozmazané) fotografie
- poté fotografii převedou do malby

Výtvarná technika, formát:

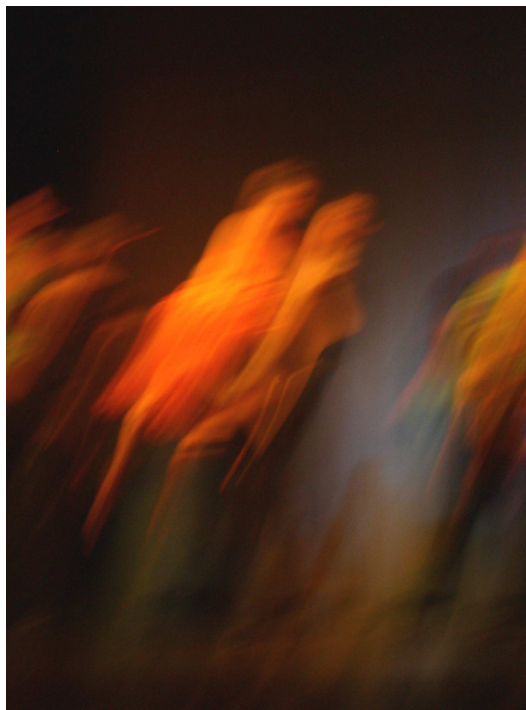
- malba, temperové (akrylové, olejové) barvy, formát libovolný

Vazby:

- tanec, pohyb
- fotografování
- akční, informální malba (Jackson Pollock, Georges Mathieu, Willem de Kooning, Vladimír Boudník)

Hodnocení:

- na základě své výpovědi o vytvořeném obraze (žák prezentuje své dílo), jde spíše o sebereflexi

Ilustrační ukázka: Obraz č. 49: Pavlína Vejnarová, fotografie, 2010

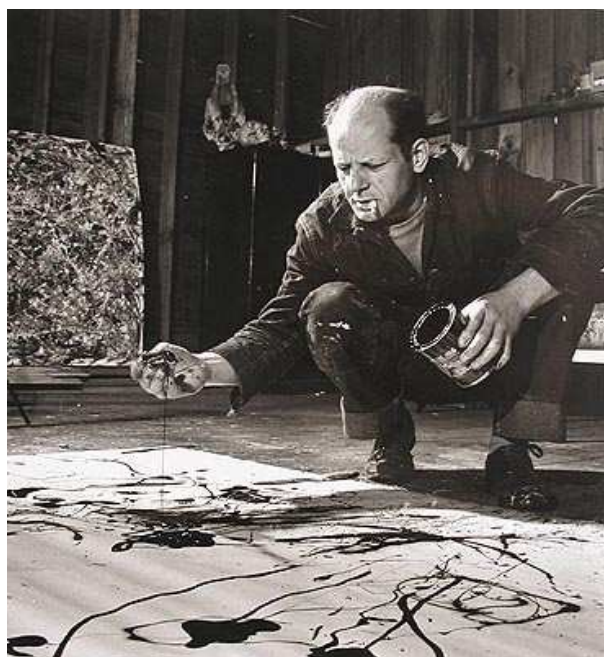
Obraz č. 50: Pavlína Vejnarová, malba olejem, 2010

5. 6 téma: Akce pohybu

Cíl: zvládnutí zapojení těla, jeho pohybu a gest do procesu tvorby v součinnosti se smyslovým prožitkem

Motivace:

- ukázka tvořivého procesu představitelů akční, gestické malby (Jaksona Pollocka, Willema de Kooninga, Marka Tobeyho, Marka Rothka,...) v podobě videí, fotografií za doprovodu aleatorické hudby, která představuje totéž – spontánnost, maximální míru náhody, pouze v jiném médiu (absolutní aleatorika – John Cage)
- pohovoření o podstatě akční malby, výrazových prostředcích a jejich představitelích
- diskuze nad stanoviskem žáků vůči abstraktní malbě

Obraz č. 51: Jackson Pollock při práci

Výtvarný problém:

- akční malba – prožitek z tvořivého procesu

Úkol:

- na základě momentálního rozpoložení, nálady a poslechnuté hudby vytvoř akční malbu jejími specifickými prostředky

Postup práce:

- jednotlivá, popřípadě kolektivní práce studentů
- na velkoformátový papír si žáci na základě podstaty akční malby vyzkouší techniky gestických malířů: stékání barvy na plátno ze štětců, cákání barvy štětcem – slash

painting, nanášení barvy rovnou z tuby či plechovky, stříkání barev dírou v plechovce - dripping, dotváření pomocí špachtlí

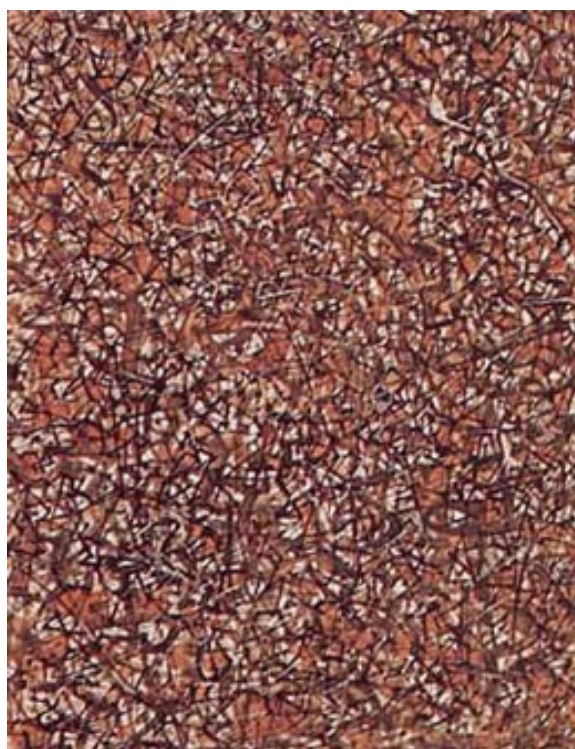
- jde především o tvořivý proces, o zážitek

Výtvarná technika, formát:

- malba, barvy, štětec, štětka, špachtle, formát A0

Vazby:

- výtvarná díla akčních malířů
- pohyb
- hudba
- tachismus

Obraz č. 52: Jackson Pollock, No 5., 1948

Obraz č. 53: Mark Tobey, Advance of History, 1964

Hodnocení:

- společná diskuze a zhodnocení

5. 7 téma: Můj taneční plakát

Cíl: samostatné řešení výtvarného problému, vytvoření plakátu na základě inspirace z různých oblastí výtvarného umění a světové mediální kultury

Motivace:

- ukázka uměleckých tanečních plakátových reprodukcí od výtvarných umělců: Alfons Mucha, Toulouse – Lautrec, Chéret, Forain, Guillaume, Meunier, Grün, Feure; pohovoření o nich, jejich době, jak byly plakáty tvořeny
- studenti si přinesou takový taneční plakát (nebo fotografii), který je zaujal, ať pozitivně, či negativně; zhodnotí ho po stránce umělecké, kompoziční, typografické, reklamní; vysvětlení reklamních, kompozičních principů
- rozhovor nad současnými plakáty, které potkávají, čím se liší od těch předchozích (secesních)

Obraz č. 54: Henri de Toulouse Lautrec, Moulin Rouge la Goulue, 1891

Obraz č. 55: Alfons Mucha, Dance/ Tanec, 1898

Obraz č. 56: Georges de Feure, La Loie Fuller, 1895

Obraz č. 57: Jules Chéret, L'amant des danseuses, 1888

Obraz č. 58: Gabriela Al Dhába, Tanečník roku, 2010

Obraz č. 59: Bounce battle, 2010

Výtvarný problém:

- užitá tvorba – vytvoření vlastního plakátu

Úkol:

- vytvoř plakát na taneční představení jakéhokoli druhu s tím, že plakát bude obsahovat název akce, konkrétní datum, místo konání

Postup práce:

- žáci navrhnu svůj vlastní plakát na taneční představení, soutěž, přehlídku, taneční battle; na základě toho, jaký taneční styl (balet, společenský tanec, hip hop, break dance,...) je jim blízký a přizpůsobí tomu písmo, celkový vzhled

Výtvarná technika, formát:

- libovolný formát, libovolná technika (malba, kresba, fotografie, koláž, linoryt,...)

Vazby:

- tanec, pohyb, kabaret, představení, taneční battly
- výtvarné směry: secese, postimpresionismus, impresionismus, street art, pop art
- fotografování, ilustrace, karikatury, časopisy, malba, kresba, grafika - litografie, linoryt, dřevořez
- typografie, graffiti

Hodnocení:

- tento úkol by se dal vyhodnotit soutěží, hlasováním o nejlepší plakát

III. VÝTVARNÁ ČÁST

6. Vlastní tvorba

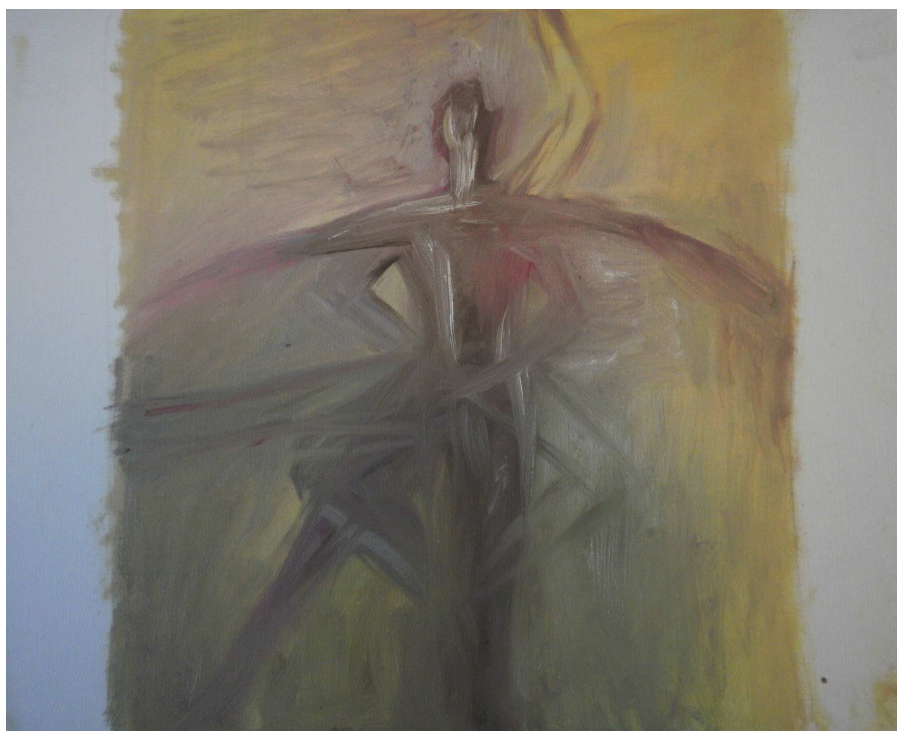
V praktické části dokumentuji vlastní tvorbu. Došla jsem k výběru tří souborů, první soubor tvoří malířská část, druhý soubor fotografie z tanečního představení a ve třetím souboru představuji fotografie ze své pedagogické činnosti.

Jak u malby, tak u fotografií jsem se snažila vystihnout pohyb, tanec, jeho podstatu pomíjivosti a prchavosti; zachytit právě probíhající určitý pohyb, neboť při tanci se mění každou vteřinou, každým okamžikem.

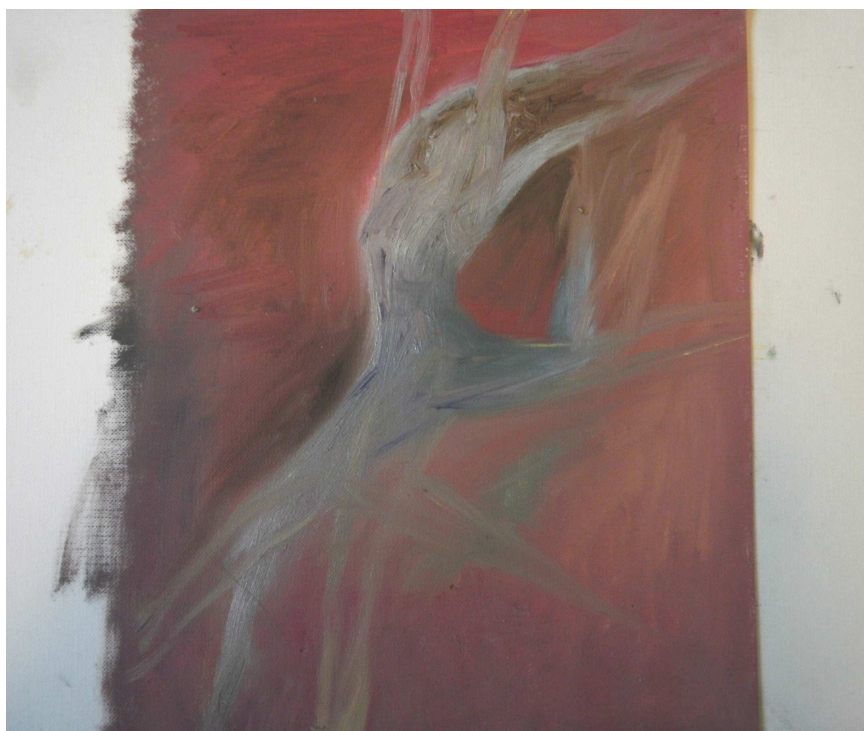
6.1 Malba

Malířský soubor tvoří osm obrazů, všechny jsou tvořeny olejovými barvami.

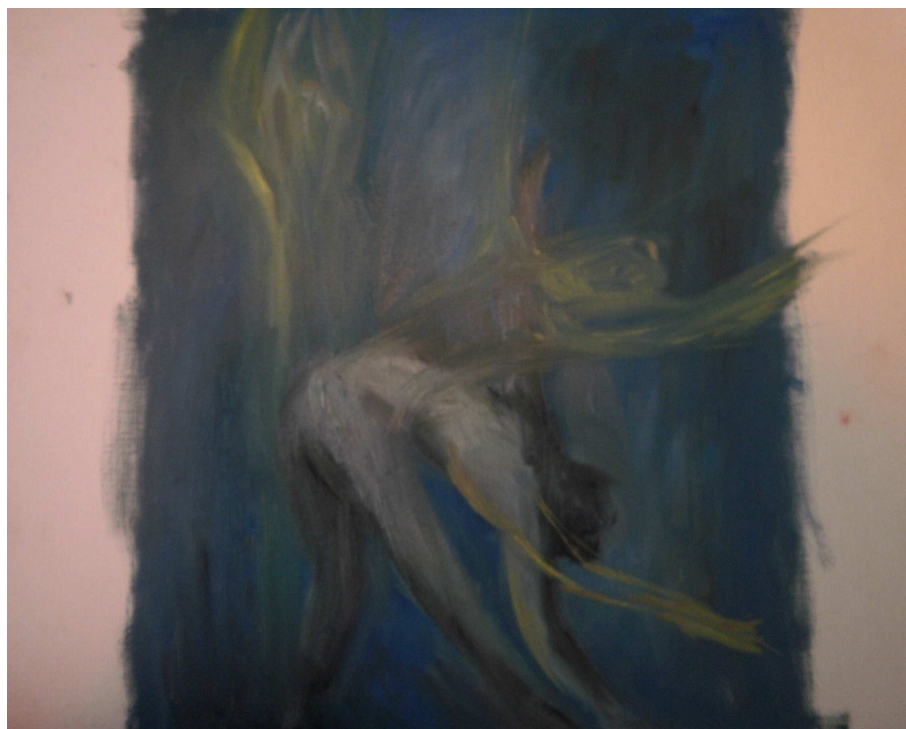
První tři následující obrazy spolu vytváří triptych. Snažila jsem se o jejich vzájemnou propojenost, ale zároveň i odlišnost – barevnou, tvarovou, kompoziční. I zde jsem vycházela z oné pomíjivosti. Iluzi pohybu jsem vytvářela malbou jednoho hlavního pohybu a naznačením dalších dílčích pohybů, zachycovala jsem tedy „rozfázovanost“ daného pohybového aktu.

Obraz č. 60: Pavlína Vejnarová, Taneč č. 1, 2010

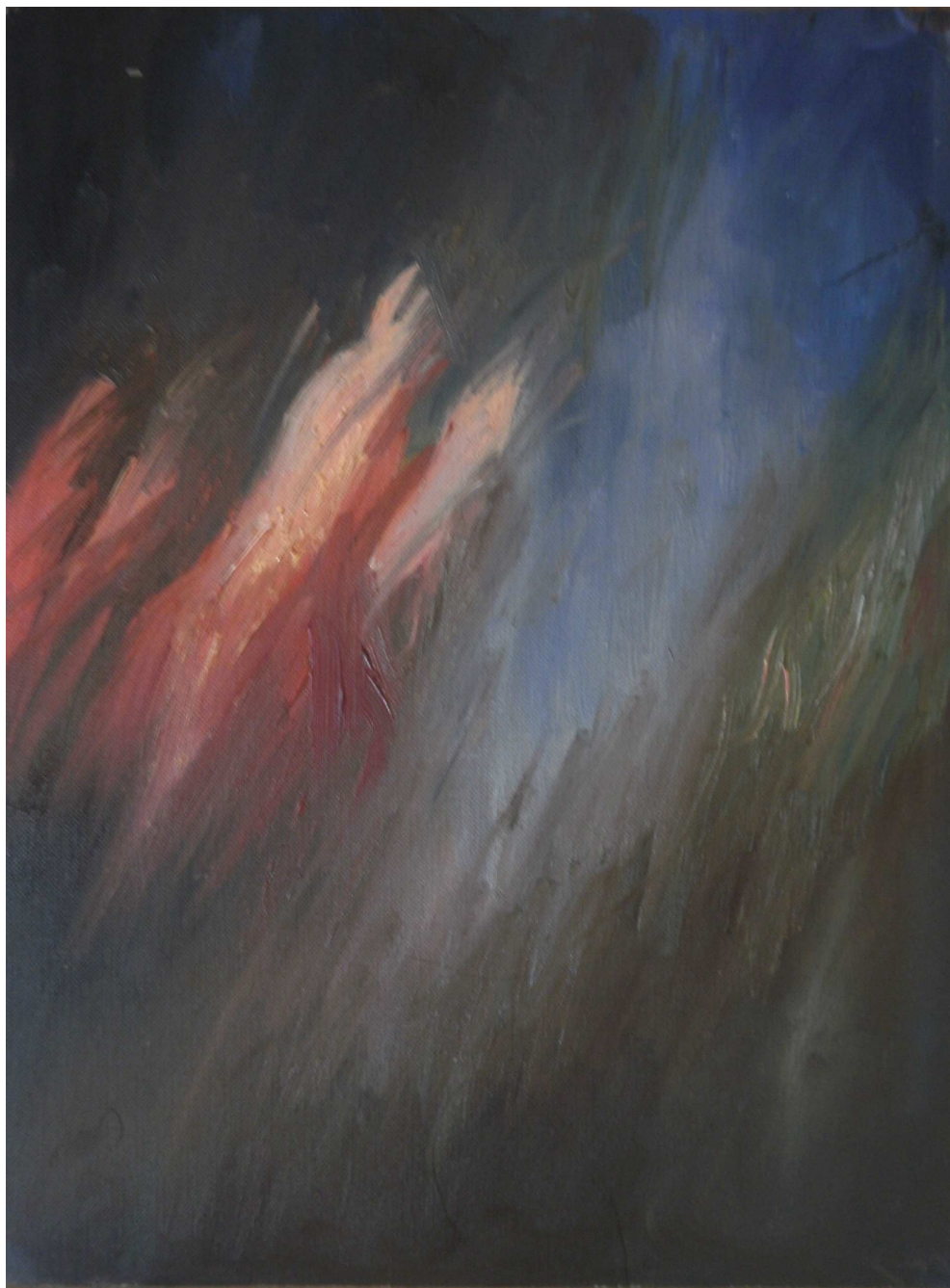

Obraz č. 61: Pavlína Vejnarová, Tanec č. 2, 2010

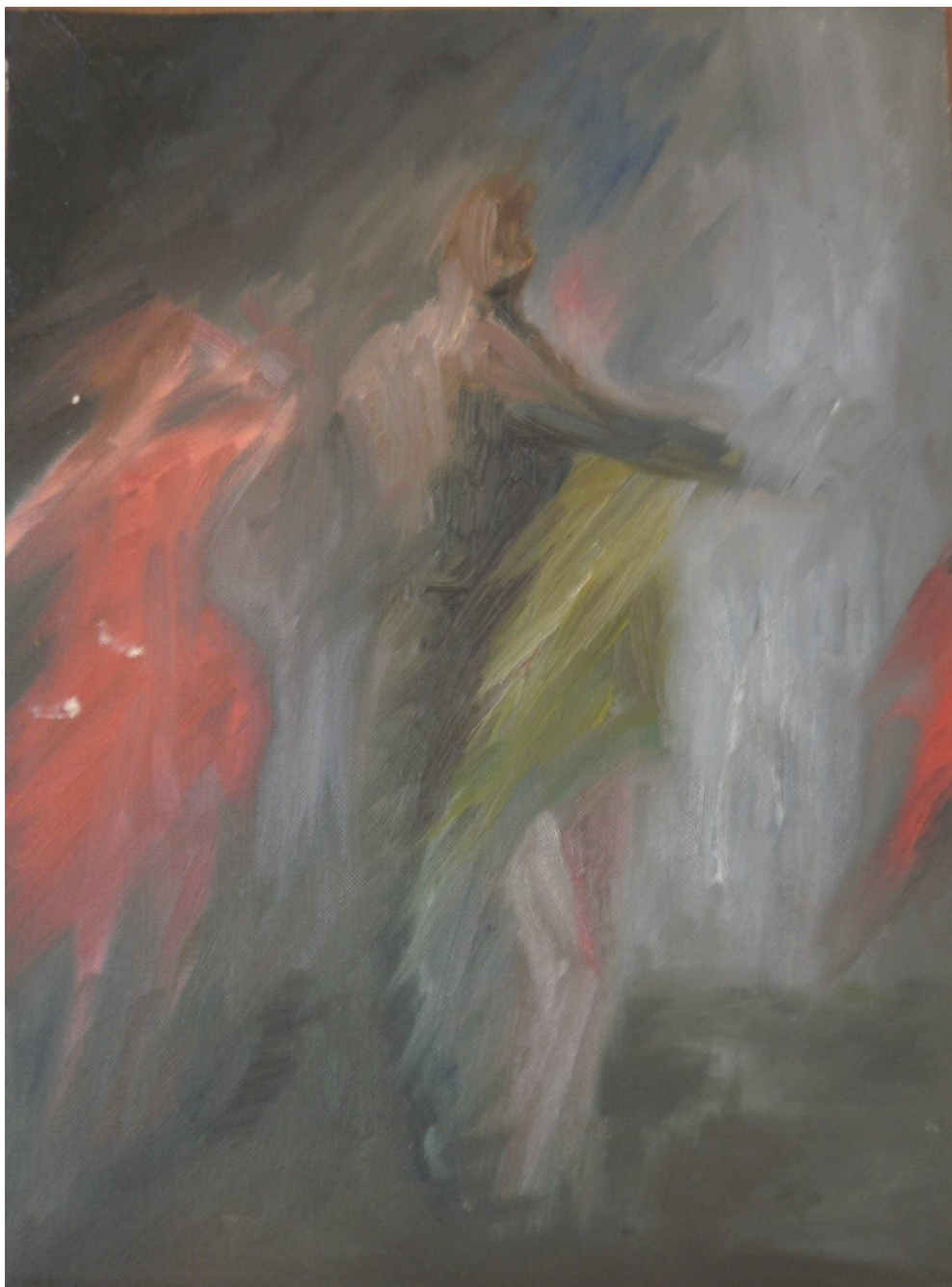

Obraz č. 62: Pavlína Vejnarová, Taneč č. 3, 2010

Další dva obrazy jsou jakýmsi přechodem mezi abstraktní a figurativní malbou. Vycházela jsem ze svých fotografií, které jsem dle vlastního uvážení převedla do malby. Nešlo mi o věrohodnost, kopii fotografie, jako spíše o východisko.

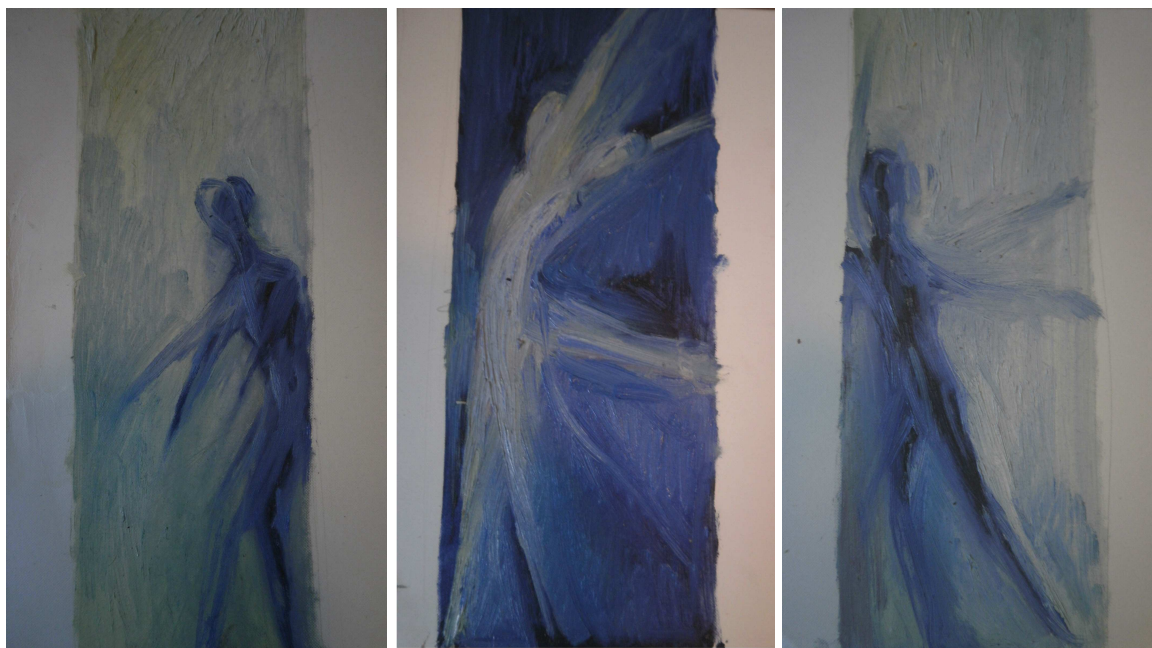

Obraz č. 63: Pavlína Vejnarová, Tanec č. 4, 2010

Obraz č. 64: Pavlína Vejnarová, Taneč č. 5, 2010

Poslední tři obrazy jsou laděné do modro – bílých odstínů a tvoří spolu jeden celek, triptych, a to blíže spojený, než onen první. Zde jsem zachycovala vedle rozfázovanosti pohybu na každém obraze i rozfázovanost celkovou – tři pohyby, na třech obrazech: odraz, výskok, doskok.

Obraz č. 65: Pavlína Vejnarová, Tanec č. 6, 7, 8, 2010

6. 2 Fotografie

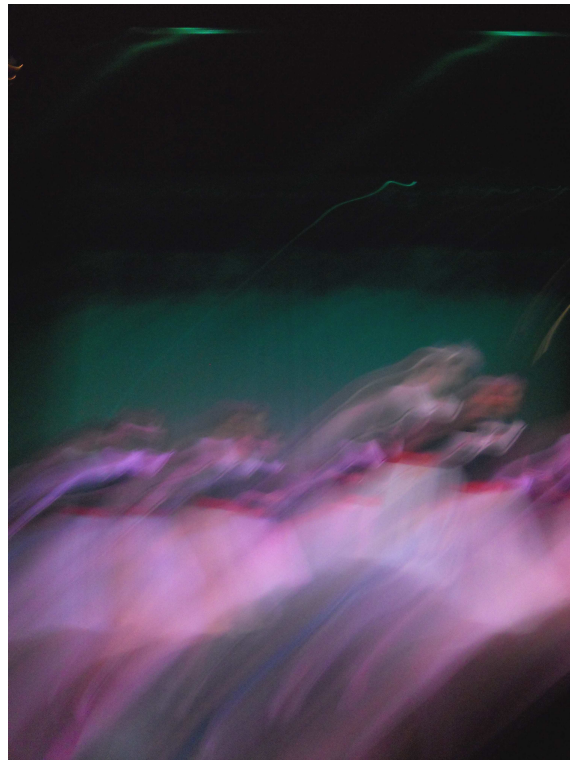
U fotografií jsem vyřešila daný problém „pohybovými“ fotografiemi, tedy schválně rozmazanými. Neboť když vidím dokonale ostré fotografie pohybu, tance, vidím pouze určité pózy, a to na mě působí nesmírně těžkopádně a ustrnule, pohyb se stane pouhým gestem.

6. 2. 1 Taneční představení

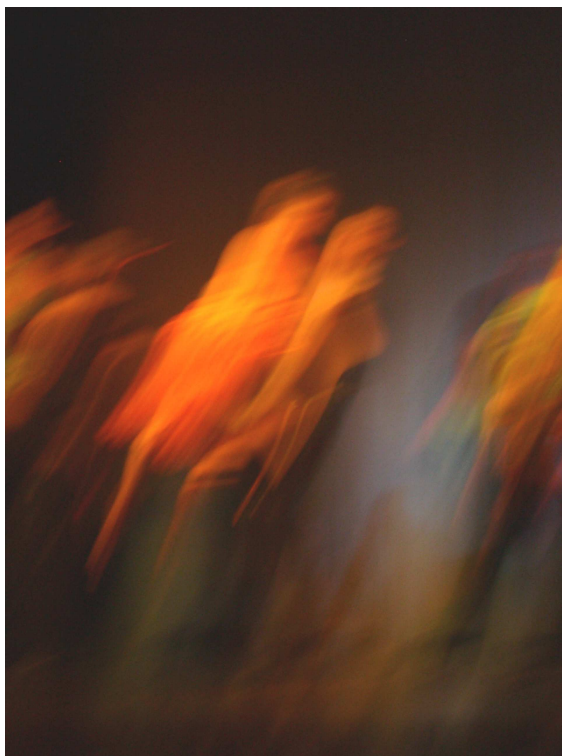
Všechny fotografie druhého souboru pochází z tanečního vystoupení skupiny Paul Dance Jilemnice „Kaleidoskop 2010“ a „Kaleidoskop 2011“.

Obraz č. 66: Pavlína Vejnarová, Ladies and only one gentleman, 2010

Obraz č. 67: Pavlína Vejnarová, Námořnický valčík, 2011

Obraz č. 68: Pavlína Vejnarová, Rueda de Casino č. 1, 2010

Obraz č. 69: Pavlína Vejnarová, Rueda de Casino č. 2, 2010

Obraz č. 70: Pavlína Vejnarová, ABBA, 2011

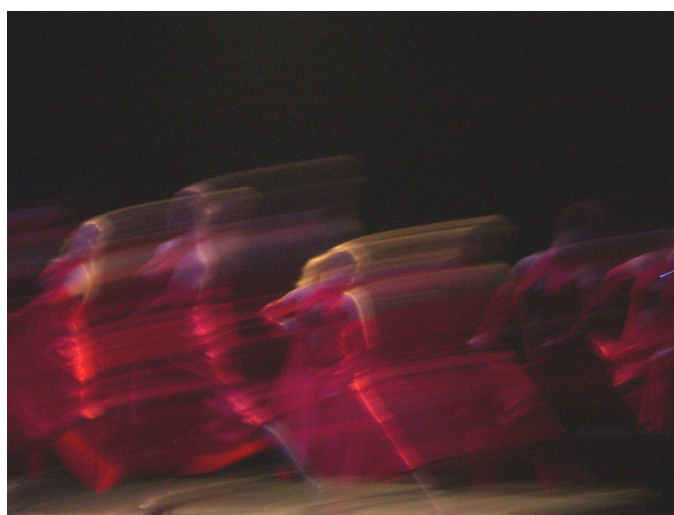
Obraz č. 71: Pavlína Vejnarová, Shaun the Sheep č.1, 2011

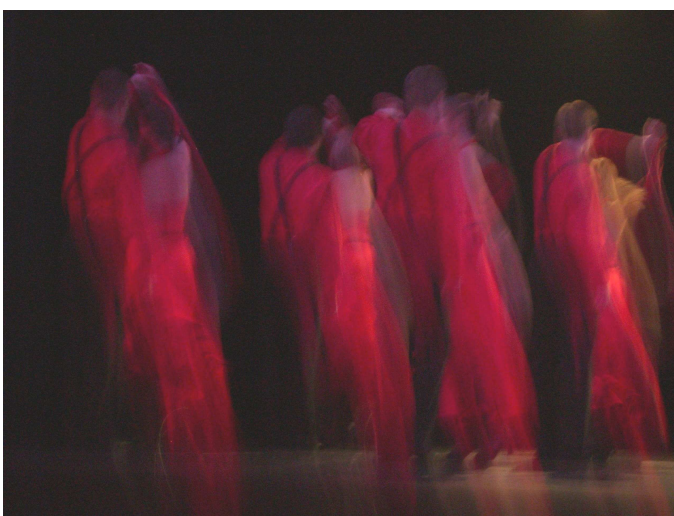
Obraz č. 72: Pavlína Vejnarová, Shaun the Wheel č. 2, 2011

Obraz č. 73: Pavlína Vejnarová, Abrassar de amor č. 1, 2010

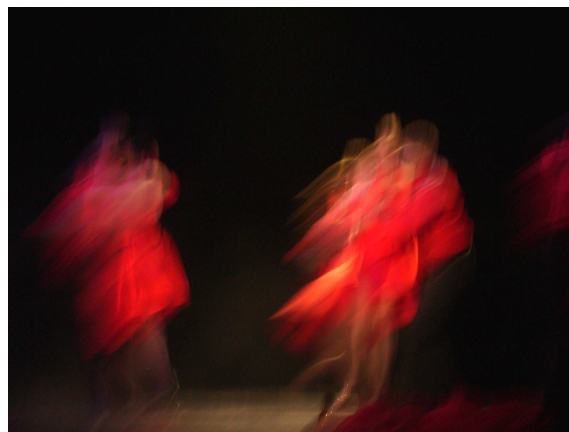
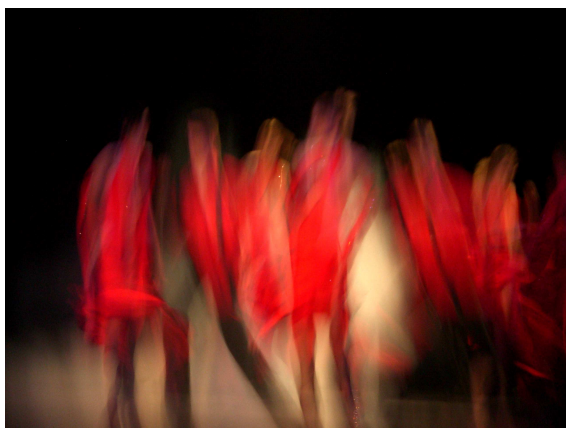
Obraz č. 74: Pavlína Vejnarová, Abrassar de amor č. 2, 2010

Obraz č. 75: Pavlína Vejnarová, Abrassar de amor č. 3, 2010

Obraz č. 76: Pavlína Vejnarová, Abrassar de amor č. 4, 2010

Obraz č. 77: Pavlína Vejnarová, Abrassar de amor č. 5, 2010

Obraz č. 78: Pavlína Vejnarová, Abrassar de amor č. 6, 2010

6. 2. 2 Pedagogická činnost

Dokumentace třetího souboru pochází z pražské školky „Pohádka“. I zde jsem tvořila „pohybové fotografie“, nyní však jsou aktéry fotografií děti, které zde vyučuji tanečnímu kroužku.

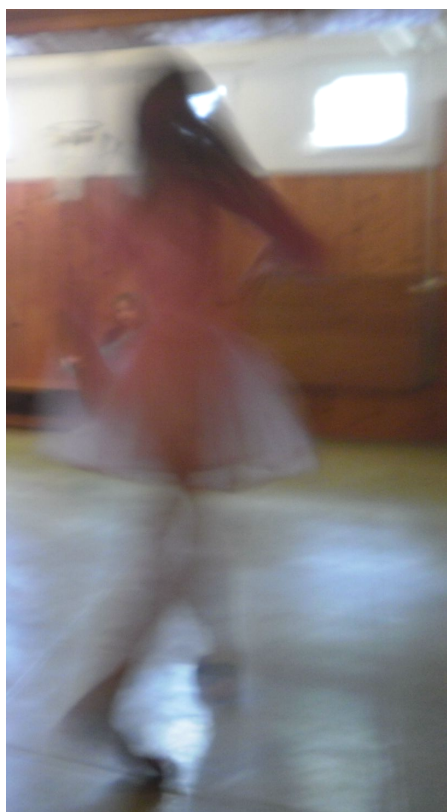

Obraz č. 79: Pavlína Vejnarová, Děti ve školce č. 1, 2011

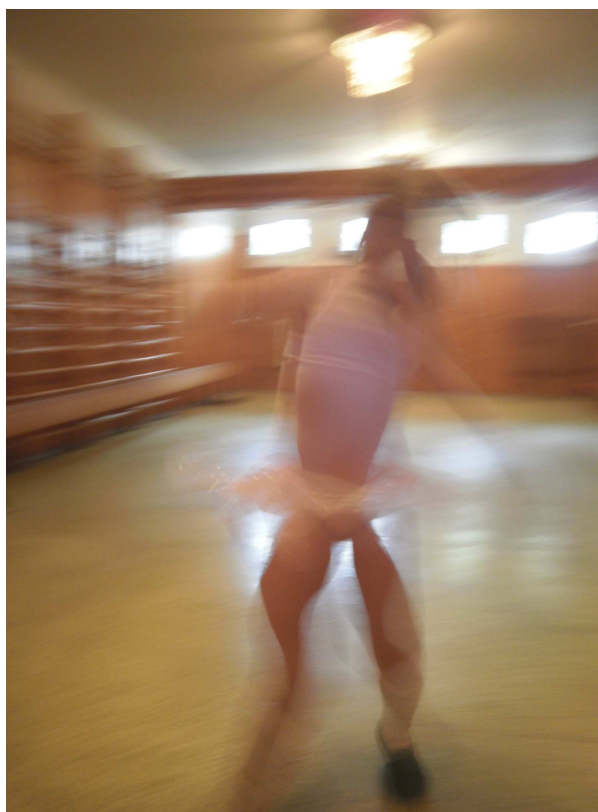
Obraz č. 80: Pavlína Vejnarová, Děti ve školce č. 2, 2011

Obraz č. 81: Pavlína Vejnarová, Děti ve školce č. 3, 2011

Obraz č. 82: Pavlína Vejnarová, Děti ve školce č. 4, 2011

Obraz č. 83: Pavlína Vejnarová, Děti ve školce č. 5, 2011

Závěr

V bakalářské práci „Pohyb a tanec jako fenomény (nejen) ve výtvarné výchově“ jsem se věnovala pohybu, tanci, fenoménu, a to v nejobecnějším slova smyslu, ale také jsem se snažila rozebrat tyto jednotlivé problémy podrobněji a konkrétněji. Rozebírala jsem pohyb, tělo, tanec jako výrazový prostředek, tanec ve spojení se mnou, jednotlivé druhy tance, jejich historii a v neposlední řadě tělo, pohyb a tanec ve výtvarném umění.

V pedagogické části jsem se snažila aplikovat teorii v praxi tak, aby žáci porozuměli danému problému, aby si uvědomili vztahy mezi tématy, aby pro ně bylo téma zajímavé.

Ve výtvarné části jsem se pokusila o vystižení, zachycení podstaty pohybu tak, jak mě oslovuje. Celkově jsem usilovala o jakousi návaznost, propojenost jednotlivých informací.

Jelikož je problematika pohybu i tance obsáhlá, práce nemůže rozsahem postihnout šíři dané problematiky a je tedy pouze dílčím příspěvkem. Vybrala jsem si tedy stěžejní, základní problémy daného tématu, zaměřila jsem se především na ty oblasti, které jsou pro mě důležité a blízké.

Téma skrývá mnohé možnosti využití a zpracování jak ve volné tvorbě, tak ve výuce výtvarné výchovy, je nevyčerpatelnou studnicí námětů.

Seznam literatury

Inspirační literatura:

- Janeček, V.: *Tělo a tanec*. Filozofická studie. Praha: HAMU, 1997.
- Lewis, D.: *Tajná řeč těla*. Praha, 1995. ISBN 80-85605-49-X.
- Roeselová, V.: *Linie, barva a tvar ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 2004. ISBN 80-902267-5-2.
- Roeselová, V.: *Proudy ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 2000. ISBN 80-902267-3-6
- Roeselová, V.: *Techniky ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 2004. ISBN 80-902267-1-X.
- Siblík, E.: *Tanec: Projev života a umění*. Praha: F. Topič, 1917.

Použitá literatura:

- Bláhová, E.: *Pohyb, Rytmus, Výraz*. Praha: Česká grafická Unie a. s, 1941.
- Coreth, E.: *Co je člověk?* Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-098-2.
- Duncanová, I.: *Tanec*. 1947.
- Fiedler M.: *Hip hop forever*. Olomouc: Hanex, 2003. ISBN 80-85783-41-X.
- Foster, H. a kol.: *Umění po roce 1900: Modernismus, antimodernismus, postmodernismus*. Praha: Slovart, 2007. ISBN 978-80-7209-952-8.
- Hogenová, A.: *Kvalita života a tělesnost*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-7184.580-90.
- Hogenová, A.: *Pohyb a tělo*. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-580-9.
- Hogenová, A.: *Pohyb ve výchově, umění a sportu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2005. ISBN 80-7290-242-3.
- Chvatík, I., Kouba, P.: *Fenomén jako filosofický problém: Sborník prací k filosofii Jana Patočky a Rubena Finka*. Praha: Oikoyomenh, 2000. ISBN 80-7298-010-6.
- Jenčík, J.: *Tanec a jeho tváření*. Praha: Zátíší, knihy srdce i ducha, 1926.
- Kröschlová, J.: *Výrazový tanec*. Praha: Orbis, 1964.
- Mistrík, J.: *Pohyb ako reč*. Bratislava: Národné divadelné centrum, 1998. ISBN 80-222-0267-3.
- Patočka J.: *Přirozený svět a pohyb lidské existence*, Praha, 1980.
- Kolektiv autorů: *Tanec a výtvarné umění: Katalog k výstavě Art and Dance*, Praha: Divadelní ústav, 1983.

Roeselová, V.: *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta, 2003. ISBN 80-7290-129-X.

Roeselová, V.: *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1997. ISBN 80-902267-2-8.

Roeselová, V.: *Námět ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 2000. ISBN 80-902267-4-4.

Manuály Českomoravské taneční organizace:

Buroň, J.: *Jazz dance*.

Čermák, J.: *Fyziologie tělesných cvičení a základy kineziologie*. Praha: Česká asociace Sport pro všechny, 2006.

Hlaváček, L.: *Moderní tanec*.

Paulů J.: *Speciální párové disciplíny*.

Internetové zdroje:

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007. 100 s. [cit. 2011-03-29]. Dostupné z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPG-2007-07_final.pdf>. ISBN 978-80-87000-11-3.

Rámcový vzdělávací program pro umělecké vzdělávání. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2010. 63 s. [cit. 2011-03-29]. Dostupné z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/PRM_RVPZUV_NAWEB.pdf>. ISBN 978-80-87000-37-3.

Teorie tance [online]. Brno: Masarykova univerzita. [cit. 2011-02-23]. Dostupné na: <http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/fsps/ps09/tanec/web/pages/uvod_moderniaJazzovyTanec.html>

Teorie tance [online]. Brno: Masarykova univerzita. [cit. 2011-02-25]. Dostupné na: <http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/fsps/ps09/tanec/web/pages/uvod_lidovyTanec.html>

Nagyová I. *Zlatý řez* [online]. Vystaveno roku 2007 [cit. 2010-02-25]. Dostupné na: <<http://www.volny.cz/zlaty.rez/diplomka.html>>

Obrazová příloha:

Obraz č. 5:

http://nd01.jxs.cz/286/976/c04419227d_21524405_o2.jpg

Obraz č. 6:

<http://www.1st-art-gallery.com/thumbnail/69275/1/Dance-At-The-Moulin-Rouge.jpg>

Obraz č. 7:

<http://www.hayhill.com/docs/rodin/full/r28g.jpg>

Obraz č. 8:

http://chss.montclair.edu/~nielsenw/images/Munch_DanceOfLife.jpg

Obraz č. 9:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/61/Cheret%2C_Jules_-_La_Loie_Fuller_%28pl_73%29.jpg

Obraz č. 10:

<http://picassowebgallery.com/files/origopage/images/058.preview.JPG>

Obraz č. 11:

http://prdhotelart.com/wp-content/uploads/wpsc/product_images/Gino%20Severini%20The%20Bear%20Dance.jpg

Obraz č. 12:

http://www.bbc.co.uk/london/content/images/2008/01/23/matisse_dance_440x300.jpg

Obraz č. 13:

http://pucciogalleries.com/images/artist_images/Walkowitz_-_Isadora_Duncan_green_2.jpg

Obraz č. 14:

http://4.bp.blogspot.com/_aaZ1rYGME-U/TUnDXoieBFI/AAAAAAAAABsI/ARWHibdebNU/s1600/040.jpg

Obraz č. 15:

http://www.artvalue.com/image.aspx?PHOTO_ID=1834105&width=500&height=500

Obraz č. 16:

http://img.freebase.com/api/trans/image_thumb/m/09kl92x?maxheight=510&mode=fit&maxwidth=510

Obraz č. 17:

<http://maly-teoretik.eblog.cz/wp-content/uploads/eblog.cz/maly-teoretik/vitruvian-man-leonardo-da-vinci.jpg>

Obraz č. 18:

<http://www.volny.cz/zlaty.rez/picture/obr037.gif>

Obraz č. 19:

http://www.seanmichaelragan.com/img/human_figure_8_heads_tall.jpg

Obraz č. 20:

http://stavitele-katedral.cz/images/galerie_karta/velka/v1171_durer7jpg.jpg

Obraz č. 21:

<http://web.bilkent.edu.tr/Online/www.english.upenn.edu/jlynch/Frank/Gifs/leotorso.gif>

Obraz č. 22:

<http://cache2.allpostersimages.com/p/LRG/21/2108/UE5ED00Z/posters/duerer-albrecht-study-of-male-nude-seen-in-profile-british-museum-london.jpg>

Obraz č. 23:

http://www.galerieart.cz/kulhanek___sebastian_II.JPG

Obraz č. 24:

<http://ab.stigro.net/img/panak.jpg>

Obraz č. 25:

<http://www.bachova.cz/gallery/image/foto-web/panak2.jpg>

Obraz č. 26

http://img.blesk.cz/static/old_abc/abctisk/44/21/2358.jpg

Obraz č. 27:

<http://www.latinsky.estranky.cz/img/mid/183/stavba-kloubu--podelny-rez-.jpg>

Obraz č. 28:

<http://obchod.budfit.info/obraz/ilustrace/stredni/svaly.jpg>

Obraz č. 29:

<http://www.usgym.nl/informatie/diskobolos>

Obraz č. 30:

http://rpmedia.ask.com/ts?u=/wikipedia/commons/thumb/f/fd/%27Unique_Forms_of_Continuity_in_Space%27%2C_1913_bronze_by_Umberto_Boccioni.jpg/176px-%27Unique_Forms_of_Continuity_in_Space%27%2C_1913_bronze_by_Umberto_Boccioni.jpg

Obraz č. 31:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/13/Braun_Novy_les02v.jpg

Obraz č. 32:

<http://www.vam.ac.uk/images/image/29146-popup.html>

Obraz č. 33:

<http://www.acb.cz/fotky/katalogy/SA39/010.jpg>

Obraz č. 34:

<http://timelookingaround.files.wordpress.com/2008/11/00293030.jpg>

Obraz č. 35:

<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d0/Animexample3.png>

Obraz č. 36:

<http://www.kaarsgaren.cz/obrazky/rakosnicek.jpg>

Obraz č. 37:

<http://static3.channels.com/thumbnails/SerafinoTVweb-BOLEK-I-LOLEK-3-e10953403.png>

Obraz č. 38:

http://www.acmi.net.au/AIC/MAREY_SUIT_2.GIF

Obraz č. 39:

<http://www.acmi.net.au/AIC/plate99small.jpg>

Obraz č. 40:

http://i.telegraph.co.uk/multimedia/archive/01565/muybridge-woman_1565748c.jpg

Obraz č. 41:

<http://fineartamerica.com/images-medium/degas-arabesque-1876-77-granger.jpg>

Obraz č. 42:

http://nd01.jxs.cz/286/976/c04419227d_21524405_o2.jpg

Obraz č. 43:

http://farm4.static.flickr.com/3062/3249788063_a493582b1e.jpg

Obraz č. 44:

<http://throughcorrisaseyes.files.wordpress.com/2009/10/renoir-dance-at-bougival.jpg?w=454&h=600>

Obraz č. 45:

http://www.shafe.co.uk/crystal/images/lshafe/Delaunay_Les_Fenetres_Simultanees_1912.jpg

Obraz č. 46:

http://grafika.webzdarma.cz/images2/aukce_kandinskij.jpg

Obraz č. 47:

http://www.galerieart.cz/kupka_composition_1958.jpg

Obraz č. 48:

<http://www.michaelarnoldart.com/Paul%20Klee%20Artist.htm>

Obraz č. 51:

http://www.blackhole.comehere.cz/img/MH_JacksonPollock2.jpg

Obraz č. 52:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/en/4/4a/No._5%2C_1948.jpg

Obraz č. 53:

http://www.historylink.org/db_images/TobeyAdvance.JPG

Obraz č. 54:

http://parkwestgallery.files.wordpress.com/2009/11/laurec_moulin_rouge_la_goulue_poster_1891.jpg

Obraz č. 55:

<http://files.seniorweb.webnode.cz/200000462-9b2699c1e1/300px-Mucha-Dance.jpg>

Obraz č. 56:

http://farm5.static.flickr.com/4119/4897799954_181ecaea0b.jpg

Obraz č. 57:

<http://www.yanef.com/images/plates/pl45.jpg>

Obraz č. 58:

http://www.metancity.com/_data/ostatni/bounce-battle-2-smrst-poulicniho-tance-pokracuje-uz-tuto-sobotu-ve-zline-2010-02-15//title/bounce-battle-2-smrst-poulicniho-tance-pokracuje-uz-tuto-sobotu-ve-zline.jpg

Obraz č. 59:

http://i3.cn.cz/1270646064_TR10_posterA2_mutaceE_lowres.jpg